

HÖGSKOLAN FÖR LÄRANDE
OCH KOMMUNIKATION
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

En Dag i Ivan Denisovitjs liv

**Mottagandet av Alexander Solzjenitsyns debutroman i
svenska tidningar**

Ola Magnusson

Examensarbete
Svenska språket och litteraturen 61-90
Läroutbildningen
Vårterminen 2008

Handledare
Mattias Fyhr
Examinator
Ylva Lindberg

SAMMANDRAG

Ola Magnusson

En dag i Ivan Denisovitjs liv

Mottagandet av Alexander Solzjenitsyns debutroman i svenska tidningar

Antal sidor: 41

Uppsatsens huvudsyfte är att undersöka hur Alexander Solzjenitsyns debutroman *En dag i Ivan Denisovitjs liv* mottogs i svensk media när den 1963 trycktes på svenska. Själva mottagandet omfattar huruvida recensenterna uppfattade romanen som kontroversiell eller inte, samt deras uppfattning om romanens skönlitterära kvaliteter och stil. Undersökningen gäller 17 recensioner i 17 av de större tidningarna. Genom att studera och komparera dem ska jag försöka dra slutsatser om det allmänna mottagandet av romanen. Till undersökningen hör också fem artiklar från fem olika tidningar, vilka inte har med romanen i sig att göra, utan istället ger sin syn på det samtida sovjet, vilken inte nödvändigtvis behöver vara likvärdig med det sovjet Solzjenitsyn skildrat i sina romaner.

Abstract

The main purpose of the essay is to describe the reception of Alexander Solzhenitsyn's debut novel *One day in the Life of Ivan Denisovich* (1962) in Swedish newspapers. The reception itself comprises the 1963's Swedish reviewers opinions on the novel as to how it was controversial or not and the literary quality of the novel and Solzhenitsyn's writing. In the analysis, seventeen reviews from seventeen different newspapers is included, studied and compared. All of these reviews were written one year after the original release of the book, i.e. in 1962. The analysis will also include five other articles from five different Swedish newspapers, not about *One Day*, but rather about the Swedish view of the Soviet Union Solzhenitsyn lived in and loathed. The reason I included those articles was because they were written just a few months before the reviews, which makes them interesting when interpreting the image of the novels controversial content, something that could differ very much between the Soviet and the Swedish point of view.

Sökord: Solzhenitsyn, En dag i Ivan Denisovtjs liv, mottagande

Postadress	Gatuadress	Telefon	Fax
Högskolan för lärande och kommunikation (HLK) Box 1026 551 11 JÖNKÖPING	Gjuterigatan 5	036-101000	036162585

Källförteckning

1 INLEDNING	4
2.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	6
2.1.2 DELFRÅGOR	6
9.1 TEORI OCH METOD.....	6
3 BAKGRUND	7
3.1 GULAG	7
3.3 SOLZJENITSYN – INNAN FÖRFATTARDEBUTEN	11
3.3.1 ARRESTERINGEN, DOMEN, TIDEN I GULAG OCH FÖRVISNINGEN	11
4.1 EN DAG I IVAN DENISOVITJS LIV	14
4.2 BERÄTTARSTILEN I EN DAG I IVAN DENISOVITJS LIV	17
5.1 NOVYJ MIR OCH DEBATTEN KRING EN DAG I IVAN DENISOVITJS LIV	18
6.1 BREZJNEV ERSÄTTER CHRUSTJOV – EN JOBBIG TID FÖR SOLZJENITSYN	20
7.1 NOBELPRISET 1970	22
8.1 MOTTAGANDET AV EN DAG I IVAN DENISOVITJS LIV, SAMT SYNEN PÅ SOLZJENITSYN I VÄST.....	23
8.1.2 KRITIKEN MOT SOLZJENITSYNS POLITISKA STÄLLNINGSTAGANDEN	24
10.1 ATTITYDER TILL KOMMUNISMEN I SVERIGE UNDER 1940-, 50- OCH 60-TALEN.....	26
11.1 ANALYS OCH DISKUSSION.....	31
RECENSIONERNA AV EN DAG, 1963, TRYCKTES AV ETT SAMMANTRÄFFANDE TIO ÅR EFTER STALINS DÖD.....	31
11.1.2 SVENSKA TIDNINGAR SUMMERAR STALINS SOVJETUNIONEN.....	31
11.1.3 SVENSKA DAGS- OCH VECKOTIDNINGARS MOTTAGANDE AV EN DAG I IVAN DENISOVITJS LIV	33
11.2.1 HUR PASS KONTROVERSIELL?.....	34
11.2.2 SPRÅKBRUKET OCH VERKETSSKÖNLITTERÄRA KVALITETER.....	37
KÄLLOR.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

1.1 Inledning

Den ryska författaren Alexander Isajevitj Solzjenitsyn (1918-2008) var med sitt debutverk *En dag i Ivan Denisovitj liv* (1962), bland de första i den våg av författare som kom att avslöja vad som skedde i Gulags, detta enorma lägerkomplex i sovjet, där miljontals människor – främst under Stalin-eran – sattes i straffarbete av olika skäl. Bland hans mer välkända verk tillhör förutom debuten *Cancerkliniken* (1967), *Den första kretsen* (1967), "Det röda hjulet" – en samling böcker om den ryska revolutionen, vars första volym gå under namnet *augusti 14*, samt *Gulagarkipelagen* (1974) som är hans egen historiska dokumentation över lägersystemet Gulag.

Gulag blev Solzjenitsyns författarsignum under hans korta karriär som författare. Denna verksamhet har kännetecknat hans betydande verk och präglat hela hans författarskap och person. 1945, då han ännu inte påbörjat sin författarkarriär, arresterades han för att ha spridit antikommunistisk propaganda, då han kritiserade den dåvarande diktatorn Josef Stalin. För detta dömdes Solzjenitsyn till åtta års straffarbete i ett av de hundratals gulaglägren. När han väl bestämt sig för att bli författare, måste det sålunda fallit sig naturligt för honom att skildra lägerlivet. I Sovjet fick han strax efter författardebuten etablissemanget och författareförbundets sekretariat emot sig och liksom hos flera andra gulagförfattare – Boris Pasternak (1890-1960) var en av dem – censurerades hans romaner och pjäser. Det blev helt enkelt omöjligt att läsa denna författare utan att inta en politisk ståndpunkt – antingen var man för eller emot honom. Eftersom *En dag* skildrade det kontroversiella ämnet Gulag blev den en politisk angelägenhet i både sovjet och väst och dess recensioner i media påverkades därav. Anledningen till att ämnet var kontroversiellt var det förnekande av lägrens existens som fortfarande fanns hos Sovjets intellektuella, media och inom regimen. Det var sålunda en sensation att romanen ens existerade i offentligheten, vilket för den delen aldrig varit möjligt om inte regeringschefen Nikita Chrustjov tillåtit att den publicerades. I Väst och Sverige fick Solzjenitsyns *En dag* emellertid ett helt annat mottagande än i sovjet – men exakt hur bemöttes författarens debutroman i svenska tidningar?

2.1 Syfte och Frågeställning

Undersökningens syfte är att skapa en nyanserad bild över hur *En dag i Ivan Denisovitj liv* mottogs i svenska dagstidningar 1963, året då boken trycktes på svenska.

2.1.2 Delfrågor

För att tydliggöra vad jag menar med ”mottagande” är syftet uppbrutet i två delfrågor.

Vad tyckte de svenska recensenterna om...:

1. ...Romanens kontroversiella värde?
2. ...*En dag* som konstnärligt och skönlitterärt verk

9.1 Teori och Metod

Genom att studera 17 recensioner från 1963 ska jag i uppsatsen utreda svenska recensenters bedömning av romanen *En dag i Ivan Denisovitjs liv*. Anledningen till detta är att uppfattningen av verket inte kunnat förändrats av efterkommande händelser och blir på så vis både mer rättvis och lättförklarlig, samt bättre beskrivande av det omedelbara mottagandet av romanen. Det är intressant att undersöka hur recensenterna ställer sig till den uppståndelse som uppkom då romanen släpptes. Därför är de svenska mediernas syn på Sovjetstaten också nödvändig, då boken är högst intressant ur ett politiskt perspektiv. Därför redovisas även fem artiklar om tiden efter Stalin, närmare bestämt tiden under Chrustjovs styre, med i undersökningen. 1963 recenserades *En dag* i 23 större svenska tidningar. Sålunda fattas det – beklagligt nog – sex

recensioner i analysen. Eftersom Solzjenitsyns politiska ställningstagande var komplicerade och förändrades med tiden har jag även valt att ägna övervägande delen av uppsatsen åt hans händelserika liv och vad som formade honom till den antikommunist och gulagavslöjare han kom att betraktas som. Som källmaterial har jag främst använt mig av Jan Björkegrens *Solzjenitsyn – biografi och dokument* (1971), Melker Johnsons *Solzjenitsyn mellan Öst och Väst* (1985), samt Solzjenitsyns självbiografi *En kalv med eken stångades* (1975). Parallellt med detta ska jag även beskriva kommunismens utveckling i Sverige, samt händelseutvecklingen i det sovjetiska fängelsesystemet Gulag, varav det förra har anknytning till medias inställning till kommunismen och Sovjet, medan kapitlet om Gulag är nödvändigt för att läsaren lättare ska förstå vad Solzjenitsyn skildrade och varför ämnet ansågs vara kontroversiellt i Sovjet. I kapitlet om den svenska kommunismens utveckling är min främsta källa Werner Schmidts *Antikommunismen och kommunismen under det korta nittonhundratalet* (2002). Schmidts bok är visserligen ganska färgad av hans mycket positiva och optimistiska syn på kommunismen, men samtidigt underbyggd på tillförlitliga källor. I kapitlet om Gulag har jag använt mig av Anne Applebaums omfattande dokumentation *Gulag – de sovjetiska lägrens historia* (2003) och Gudrun Perssons betydligt tunnare, men mer översiktliga *Gulag* (2005).

3 Bakgrund

3.1 Gulag

De enorma och otaliga lägerkomplex som byggdes i Sovjetunionen fick med tiden samlingsnamnet Gulag och omspände under Stalin-eran hela Sovjet. Från början var Gulag en akronym för den styrelse som ansvarade för lägren.¹ Redan under Tsarsamhällets Ryssland, så tidigt som på 1600-talet, infördes ”tvångsarbetsbrigader” i Sibirien, vilka senare blev faciliteter för fångarna i Gulag.² Traditionen att antingen förvisa eller fängsla dissidenter uppkom under Nikolaj I:s tid som regent (1825-1855). Fjodor Dostojevskij var en av dem som fängslades, vilket

¹ Applebaum, A. (2003) *Gulag – de sovjetiska lägrens historia* (s 17)

² Persson, G. (2005) *Gulag* (s 13)

han skildrade i *Anteckningar från Döda Huset* (1860).³ Brutaliteten och effektiviteten var dock betydligt större hos den sovjetiska säkerhetstjänsten, KGB, vilka flitigt arresterade folk som kunde tänkas utgöra ett hot mot regimen.⁴ I april 1917, sex månader innan den ryska revolutionen, då tsar Nikolaj II fortfarande hade makten, registrerades 155 134 interner i Gulag.⁵ Efter revolutionen byggde man på order av den nye ledaren Lenin ut lägren för att göra plats åt revolutionära motståndare och eftersom han ville skapa en arbetarstat fängslades främst rika och aristokrater. Men efter Stalins maktövertagande fick Gulag och dess fångar en nyckelroll i den sovjetiska industrialiseringen. 1929 innebar planekonomin att staten ägde alla produktionsmedlen och det blev sålunda en ekonomisk nödvändighet att skicka fångar till lägren, för att verksamheten inte skulle gå i konkurs.⁶ Det var även nödvändigt att kollektivisera jordbruket, något som under 1932 och 1933 ledde fram till en hungersnöd, där främst ukrainska kollektivbönder tvångsvisiterades, fräntogs sina råvaror och svalt – mellan 6 och 7 miljoner människor beräknas ha dött p.g.a. hungersnöden.⁷ Denna typ av tvångsrekvisiton var ingenting nytt utan hade utövats sedan 1918.⁸ I och med Stalins plan att använda Gulag som en industri ökade antalet fångar 1927-1934 från 180 000 till 510 000.⁹ Man arresterade och skickade iväg folk till Sibirien som s.k. ”tvångsarbetare”, vars arbetskraft skulle gynna Stalins och hans partis långsiktiga ambitioner att göra den outvecklade staten till en supermakt: ”Fångarna sattes i verksamhet i alla tänkbara branscher – skogsarbete, gruvbrytning, anläggningsarbete, fabriker, jordbruk, konstruktion av flygplan och artilleri – och bodde i själva verket i en i staten, nästan separat värld”.¹⁰

1937-1938 skedde massarresteringar av sovjetiska medborgare och därmed var antalet fångardet största i Gulags historia – statistiker uppskattar att 1 575 259 fängslades och 681 692 avrättades under de två åren.¹¹ De som var i lägren kunde vara kollektivbönder, soldater, ortodoxt kristna, aristokrater eller vanliga brottslingar; kvinnor som barn. Kommunisterna kom inte heller undan – under dessa två år avrättades 47 f.d. partimedlemmar av kommunistiska partiet. Fångarna dömdes

3 Persson, G. (2005) *Gulag* (s 11)

4 Applbaum (s 18)

5 Persson (s 13)

6 Persson (s 25)

7 Ibid. (s 25)

8 Ibid. (s 26)

9 Ibid (s 24)

10 Applebaum (s 18)

ofta för rena bagateller och på falska grunder. Oftast handlade det om spionage eller att man haft opassande politiska åsikter. Efter andra världskrigets slut fick 734 785 fångar amnesti, varav de flesta var gravida kvinnor, barn, samt kvinnor med barns levandes som föräldralösa utanför lägret. Anledningen var den ökade kriminalitet i Sovjet, där de föräldralösa barnen var den största orsaken.

För att undvika uppror förflyttade administrationen interner från läger till läger men efter Salins död 1953, kunde man inte undvika de upproriska fångarbetarna. Det blev arbetarstrejk i åtskilliga läger, i komplexet Retjlag bl.a., där 15 604 personer deltog.¹² Man hade också metoden att ge fångar rollen som angivare av folk som planerade rymma från lägren. De flesta som överlevde lägren var någon gång angivare under sin strafftid, så även Solzjenitsyn under täckmanteln ”Vetrov”, men som enligt egen utsago aldrig gav någon relevant information.¹³ I och med Stalins bortgång strejkerna som följde, samt faktumet att populationen i Gulag överskridits, blev lägren inte längre lönsamma. Därför påbörjades nedmonteringen av Gulag och miljontals fångar frigavs. 1960 fanns således 900 000 kvar i gulag, varav 11 000 politiska fångar; de flesta balter eller ukrainare.¹⁴ Initiativet togs av dåvarande säkerhetsministern Lavrentij Berija och fullföljdes av Nikita Chrustjov, men efterträdaren Leonid Breznev (1964-1982) politik innebar ett slut på detta s.k. ”töväder” med beviljad amnesti, som skulle ordna upp Stalins terror.

Under Stalin-eran (1924-1953) tros c:a 18 miljoner fångar varit internerade i gulag och sex miljoner människor tros ha förvisats.¹⁵ Antalet dödsoffer i Gulags – den s.k. terrorns - historia är givetvis omöjligt att träffa exakt. Enligt Persson (2005) ligger siffrorna kring 20 miljoner,¹⁶ men Melker Johnsson presenterar helt annan statistik i form av Ivan Kurganov, som uppskattat siffran till c:a 69 miljoner.¹⁷ I media hade det tidigare varit total censur över fånglägren och folkmordet, men Nikita Chrustjovs – Stalins efterträdare – berömda tal 1962 vid den 22:a partikongressen innebar ett offentligt erkännande och avståndstagande från centralmakten, angående det förtryck som pågått under Stalin. Visserligen hade Lenin inrättat lägren men detta nämndes inte. Det var

11 Persson (s 43)

12 Applebaum (s 505)

13 Solzjenitsyn (1974) *Gulagarkipelagen Del 3* (s 336-341)

14 Persson (s 66)

15 Applebaum (s 18)

16 Persson (s 80)

ett av Chrustjov strategiskt drag i den s.k. avstaliniseringen att definitivt ta avstånd från den föregående despoten, vilket skett redan 1956 i samband med hans tal vid den 20:e partikongressen, även om erkännandet av Gulag och terrorn alltså inte skedde förrän sex år senare. Det som fokuserades på i talet vid 20:e partikongressen var endast de massarresteringar som skedde 1937-1938 – däribland var flera partimedlemmar – och således uteslöt han flera betydande händelser såsom förtrycket i Ukraina och Baltikum, där han själv varit inblandad. Dessutom hade endast 7 679 personer erkänts oskyldigt dömda (varav de flesta varit partimedlemmar), när det i själva verket handlade om miljontals.¹⁸

Chrustjovs makt var emellertid inte lika stor som Stalins; sovjetisk media var tillsammans med den intellektuella eliten en verkande kraft när det kom till att kritisera honom och förkasta antikommunister som exempelvis Solzjenitsyn. Dessutom stötte Chrustjov på motstånd i det egna partiet. Hans godkännande av *En dag* föranledde dock att en våg av ryska författare uppmärksammades i väst, men censuren upptogs igen när Leonid Breznev 1964 fick högsta ställning i det kommunistiska partiet under titeln generalsekreterare. Ledarskiftet medförde att Sovjet tog en restriktivare hållning till väst än tidigare.¹⁹ Sovjetiska kritiker av den kommunistiska ideologin övervakades och avlyssnades av den ryska underrättelsetjänsten, KGB. Trots det hårdare klimatet under Breznev, fängslades givetvis också dissidenter under Chrustjov, exempelvis poeten Joseph Brodsky och författaren Andrej Sinjavskij. Media och Sovjetunionens socialrealistiska litterära program som bildats 1934 hade stor makt vad gällde att svartmåla och fälla sovjetkritiker.²⁰ Programmets syfte var helt enkelt att fungera som rättesnöre för Sovjets författare och konstnärer – det förklarade vad man fick och inte fick skriva och porträttera.

En ny tid stod för dörren när regeringschefen och f.d. soldatfången (han satt en tid lägre Kolyma)²¹ Michail Gorbatsjov (1981-1991) år 1986 ledde sovjet med slagorden ”Glasnost” – ”öppenhet” och ”Perestrojka” – ”förändring”, vilket bl.a. innebar att man skulle tala öppet om nationens mörka förflutna. Detta innebar att Solzjenitsyns *En dag* och författare som Boris

17 Johnsson, M. (1985) *Solzjenitsyn mellan Öst och Väst*. (s 13)

18 Ibid. (s 524)

19 Björkegren (s 78)

20 Persson (67-68)

21 Applebaum (s 466)

Pasternak, Jevgenija Ginzburg och Varlam Sjalamov, som skildrat lägerlivet, kunde publiceras i allmän media till skillnad från tidigare, då man bara figurerat i ”undergroundförlagen” Samizdat och Novyj Mir.²²

3.3 Solzjenitsyn – Innan författardebuten

3.3.1 Arresteringen, domen, tiden i gulag och förvisningen

Solzjenitsyn arresterades 1945, efter att SMERSH, underavdelningen till KGB – det sovjetiska ministerrådets kommitté för statens säkerhetstjänst – konfiskerat material där han i texterna använde pseudonymen ”chefen” för Stalin.²³ Materialet var från hans brevväxling med Nikolaj Vitkevitj, en vän från universitetet där Solzjenitsyn studerade till matematik- och fysiklärare. I materialet fanns komprometterande material om makthavanden: Stalin skulle ha gått ifrån Lenins ideologi där arbetarklassen var ämnad att regera och därmed svikit Sovjet. Solzjenitsyn förde denna linje i sina verk under hela 60-talet, men kom sedan att ändra uppfattning i frågan, till att Stalin verkligen förde Lenins ideologi vidare så som det var tänkt från början, alltså: all makt åt despoten.²⁴ I enlighet med kritiken mot socialismen kan man betrakta Solzjenitsyn som konservativ, ett faktum som även spädades på av hans djupa ortodoxa tro.²⁵ Arresteringen och efterföljande händelser beskrivs mer djupgående av Björkegren (1971), Johnsson (1985), samt i Solzjenitsyns självbiografi *En kalv med eken stångades* (1975). Syftet med det här kapitlet är dock försöka ge en kortare bakgrund till Solzjenitsyns liv innan författardebuten och vad som formade honom som författare. Detta för att läsaren ska kunna förstå Solzjenitsyns samhälleliga värderingar.

Solzjenitsyn, då dekorerad kapten och deltagare vid krigsfronten under andra världskriget och kanske även bör tilläggas ”lojal kommunist”,²⁶ kunde inte ana vad hans skriftliga yttringar skulle innebära för hans framtid. Men det skulle han snart bli varse. Han tilldelades dock ett

22 Applebaum (s 571)

23 Ibid. (s 36-37) Johnsson nämner Björkegren som den förste i Sverige att uppmärksamma denna aspekt av Solzjenitsyns författarskap

24 Björkegren (s 22)

25 Ericson, E. E. (1993) Solzjenitsyn and the modern world (s 22)

förhållandevis mildt straff – ”åtta års korrekionsarbete med evig förvisning”.²⁷ Straffet var också mildt på det sättet att Solzjenitsyn – tack vare sin akademiska utbildning – till en början inte sattes i läger där man krävde fysiskt arbete, men enligt egen utsago fick han senare utföra även denna typ av arbete:

I served the first part of my sentence in several correctional work camps of mixed types (this kind of camp is described in the play, *The Tenderfoot and the Tramp*). In 1946, as a mathematician, I was transferred to the group of scientific research institutes of the MVD-MOB (Ministry of Internal Affairs, Ministry of State Security). I spent the middle period of my sentence in such "SPECIAL PRISONS" (The First Circle). In 1950 I was sent to the newly established "Special Camps" which were intended only for political prisoners. In such a camp in the town of Ekibastuz in Kazakhstan (*One Day in the Life of Ivan Denisovich*), I worked as a miner, a bricklayer, and a foundryman. There I contracted a tumour which was operated on, but the condition was not cured (its character was not established until later on).²⁸

Att jag nämner detta med ovanstående citat beror på att i en lång sekvens i *En dag* får fångarna mura tegel. Att Solzjenitsyn enligt egen utsago arbetat med detsamma under sin strafftid tillför därför ytterligare trovärdighet till boken, även om dess sanningshalt idag torde vara tämligen obestritt.

Solzjenitsyn levde det första året av sin strafftid i Butyrki-fängelset, som främst inhyste politiska fångar. Samma år arbetade han som byggnadsarbetare vid Kaluga-tullen där fångar fungerade som arbetskraft till fastighetsbyggen, som skulle bli bostäder till personer inom den dåvarande avdelningen för Sovjets säkerhetstjänst, NKVD, och deras familjer. Senare gjordes lägenheterna tillgängliga för akademiker.²⁹ Året därpå flyttades Solzjenitsyn till forskningsinstitutet och fängelset i Mavrino, en förort till Moskva. Forskningen som pågick där handlade bl.a. om utvecklandet av apparater för telefonavlyssning och var följaktligen betydelsefull i kampen mot eventuella sovjetmotsåndare. Arbetet bedrevs av fångarna själva, under övervakning. Solzjenitsyn var kvar i Mavrino i fyra år och hans tid där och i Butyrki skildras *Den första kretsen* (1968). 1950 förflyttades han återigen till det kazachstanska, enorma arbetslägret Ekibastuz. Klimatet och jargongen i Ekibastuz var av det hårdare slaget och kanske det tuffaste Solzjenitsyn fick uppleva i Gulag. Detta läger sägs också vara detsamma som skildras i *En Dag*.³⁰ Solzjenitsyn drömde om att bli författare redan innan han internerades i Gulag. Under 1930-talet skickade han in sina första litterära alster för att få dem publicerade, men utan

26 Ibid. (s. 35)

27 Ibid. (s. 36)

28 Nobel Lectures, Literature 1968-1980, Editor-in-Charge Tore Frängsmyr, Editor Sture Allén, World Scientific Publishing Co., Singapore, 1993

29 Björkegren (s 34-35)

framgång.³¹ Men som lägerfånge inspirerades han att skriva och föra en kamp mot det samhälle han levde i, trots att hans förhoppningar att bli berömd måste känts avlägsna. Detta nya patos inspirerade uppslag till dramatik, prosa och vers, men mycket av materialet tvingades han av uppenbara försiktighetskäl hålla i minnet.³² Materialet han skrev ner i lägret – hur mycket är oklart – skrevs under tuffa förhållanden, bl.a. under fångmarschen.³³

Uppslagen, som Solzjenitsyn i sitt huvud format till hela manus gick dock till spillo, då han 1953 blev svårt cancersjuk och drabbades av en smärre minnesförlust. Detta var efter att hans vistelse i gulag avslutats och hans förvisning till Uzbekistan påbörjats.³⁴ Han överlevde emellertid, vilket han såg som ett Guds mirakel, och kunde på så vis börja skriva sina kommande romaner och pjäser, som han blev tvungen att gömma för att undvika konfiskering. Då han var sjuk behandlades Solzjenitsyn i uzbekiska Tashkent, vilket han renderade i den senare – i Sovjet - förbjudna romanen *Cancerkliniken* (1967), en allegori där cancersjukdomen jämfördes med Sovjets utveckling till totalitär stat och följderna av detta. 1965 hävdades förvisningen och då Solzjenitsyn ansågs vara rehabiliterad flyttade han tillsammans med hustrun Natalja Resjetovskaja till Rjazan, där han så småningom blev hårt övervakad av den lokala säkerhetstjänsten, p.g.a. skildringen av ett justitiemord i den mindre kända novellen *För sakens bästa* (1963). Hustrun Natalja nekades jobb som forskare i Obinsk med anledning av detta.³⁵ Nikolaj Vladimirovitj, en nydanande forskare inom genetik gick dock i godo för Resjetovskaja, men utan framgång. Vladimirovitj hade själv en sällsam historia: han hade suttit i samma fängelsecell som Solzjenitsyn i Butyrki-fängelset och även blivit prisad som forskare i USA, men detta erkändes aldrig i Sovjet.³⁶

Solzjenitsyn, självutnämnd underjordisk författare,³⁷ förvarade flera av sina manuskript hos nära bekanta (bl.a. Lev Kopelev, en förebild till en av huvudkaraktärerna i *Den första kretsen*)³⁸ och efter att Leonid Breznev tillträtt som partiledare blev flera av dem konfiskerade av KGB. De

30 Ibid. (s 38-39)

31 Nobel Lectures, Literature 1968-1980, Editor-in-Charge Tore Frängsmyr, Editor Sture Allén, World Scientific Publishing Co., Singapore, 1993

32 Solzjenitsyn, A. (1975) En kalv med eken stängades (s 8)

33 Ibid. (s 11)

34 Ibid. (s 8-9)

35 Björkegren (s 75-76)

36 Ibid (s 77)

37 Solzjenitsyn (1975) (s 7)

38 Björkegren (s 37)

som hjälpte Solzjenitsyn under den turbulenta tiden då *En dag* släpptes var många, men framför allt Teusj, en gammal vän från universitetet som han förvarade *Den första kretsen* hos.

Sovjetagenten Victor Louis och journalisten Pavel Licko, vilka smuglade ut manuskripten från KGB:s arkiv och senare till utlandet, samt *Samizdat*, den underjordiska rörelsen som passade vidare sovjetkritiska texter till förlagen.³⁹ Victor Louis var den som senare, genom att skicka Solzjenitsyns *Den första kretsen* och *Cancerkliniken* utan författarens tillstånd till utländska förläggare, indirekt såg till att han både blev världsberömd och hatad i sovjet.⁴⁰ Men den ryska säkerhetstjänsten nöjde sig inte med husrannsakan och konfiskering av manuskript – de ägnade sig också åt avlyssning, skuggning och kartläggning av Solzjenitsyn hela bekantskapskrets; de var angelägna om att på nytt fälla honom. Solzjenitsyn kom senare att ta hjälp av vänner för att hemlighålla sina verk från KGB, framför allt då han skrev *Gulagarkipelagen*.

4.1 *En dag i Ivan Denisovitjs liv*

En dag i Ivan Denisovitj liv är den fiktiva romanen om fånge nr 857, Ivan Denisovitj Suchov och skildrar en helt vanlig dag, 1951, bakom lägermurarna – från reveljen i gryningen till taptot på kvällen. Att en sådan här sovjetkritisk roman kunde tillåtas i sovjet gjorde att många kallade den för en sensationsroman. Solzjenitsyn delar här med sig av den värld han upplevde i Gulag: hur fångarna ideligen ställs upp inför varje ny aktivitet, hur de arbetar, vad de äter, när de sover, hur de hålls under kontroll och hur tjänster och gentjänster är nödvändiga för brödfödan – kort och gott hur systemet i lägret fungerar. Ordningen upprätthålls förutom av fångvaktarna av fångarna själva. De är uppdelade i brigader som bor separat och äter tillsammans i matsalen. Varje brigad har en brigadchef och en assistent som delegerar och ser till att fångarna följer order.

De karaktärer som är med i Suchovs brigad är följande: brigadchefen Tiurin; Pavlo, den oerfarne, ukarainske brigadvicen; aristokraten Caesar som p.g.a. sin tidigare ställning fått olika förmåner i lägret, ”schakalen” Fetiukov, som hade ett framgångsrikt liv utanför murarna, men när han satts i läger övergivits av sin familj och i lägret blivit en illa omtyckt snyltare; baptisten Alsjoska som förlitar sig till Guds ord och försöker sprida det till de desillusionerade fångarna; den storvuxne

³⁹ Ibid. (s 74)

lettländaren Kilgas, som blivit populär i lägret tack vare sitt skämtlynnne; den döve Senka som förlorat hörseln under andra världskriget; och så Ynglingen Goptjik, novisen som ännu inte blivit härdad. Kockar, lägerkommendanter, läkare och andra med administrativa uppgifter i lägret nämns också vid namn.

Huvudkaraktären Ivan Denisovitj Suchov tvingas använda sin list för att vidhålla sina krafter. Han inleder dagen med ett läkarbesök där han hoppas få ett intyg och sålunda bli sjukskriven i dagar, men misslyckas. Läkaren Vdovusjkin antyds vara en polemiker (läsaren får inte reda på vad han skriver), men tack vare hans närvaro i lägret kan han ostört skriva ”det han inte kunde skriva som fri”.⁴¹ Fångarna utsätts ständigt för visitation under kontrollerade former och därför måste man hitta på nya snillrika sätt för att gömma undan mat, tobak och verktyg man smugglat med sig. Deras diet består av gröt, bröd och tunn soppa och när de äter under utsatt tid i den trånga matsalen tvekar de inte att slicka rent skålarna. Den ständiga kylan och bristen på sömn är också ett kval för dem. Höjdpunkten för dem är dock de månatliga paket som skickas av anhöriga, men Suchov har i sann gentlemannastil avlagt sin familj det ansvaret, varför han går tjänster åt Caesar (Caesar får varje månad frikostiga gåvor från släkt och bekanta) som undvarar sin matranson åt honom.⁴²

I en lång sekvens skildras fångarnas arbete, som den här dagen är att mura tegel. De jobbar oupphörligt och med bravur och det är en befrielse för dem att få sysselsätta sig och för ett slag vistas utanför inhägnaden, ute i det fria. Arbetet sker utan uppsikt från fångvaktarna och lyftkranen som finns till murarnas förfogande fungerar inte, men trots detta avtar deras arbetsiver aldrig. När så byggförmannen och tillika fången Der anländer för att övervaka dem uppstår en dispyt där Tiurin hotar Der till livet, vilket är enda gången i berättelsen som en fånge sätter sig upp mot en överordnad.⁴³ Tiurin berättar hur han avskedades ur röda armén p.g.a. att han var son till en kulak⁴⁴ och hur han senare med hjälp av några flickor han mötte på tågresa hem, smugglades hem till sin familj, samtidigt som han visste var han till slut skulle hamna: ”Min vagn

40 Ibid (s 120)

41 Solzjenitsyn, A. (1991/1962) *En dag i Ivan Denisovitjs liv* (s 19)

42 Ibid (s 116)

43 Ibid (s 77)

44 Ibid (s 66) Kulaker: ryska storbönder som i protest motarbetade Stalin under jorbrukskollektiviseringen genom att slakta sin boskap.

flickor, är på väg mot döden, men er mot livet”.⁴⁵ Tiurin kan i novellen betraktas som en mentor till dem i brigaden. Tydligt var brigadchefens personlighet avgörande för hur drägligt livet för fångarna blev, kanske är Tiurin en förebild av någon verklig person från Solzjenitsyns tid i gulag. Ytterligare en intressant karaktär i boken är den djupt religiöse Alsjoska som på bokens slutsidor förgäves försöker konvertera Suchov till kristendomen genom sina visdomsord: ”Ivan Denisovitj! Man ska inte be om paket eller en extra portion soppa.

Vad människan sätter högt är en vederstyggelse inför Gud! Man måste be om det andliga: att Herren måtte avlägsna den onda bottensatsen ur våra hjärtan. . .”⁴⁶

Suchov medger att han tror på Gud, men inte på en himmel och ett helvete, det förefaller för honom vara nonsens. I likhet med Alsjoska var författaren djupt troende, men Solzjenitsyn var av den ortodoxa kyrkan och inte den baptistiska.⁴⁷ På samma sätt är huvudkaraktären Suchov i den situation Solzjenitsyn och miljontals andra gulagfångar en gång var, men till skillnad från författaren är Suchov en ”simpel” kollektivbonde. Författaren kan alltså ha tillfört vissa egenskaper hos sig själv på karaktärerna i boken, men lagt till andra, för honom främmande attribut. Ett annat alternativ är att han använt förebilder till karaktärerna, som i fallet med Lev Kopelev i *Den första kretsen*.

Solzjenitsyn för i novellen även fram sitt budskap till alla de människor som fått tvivelaktiga domar: flera av fångarna, däribland Suchov, är dömda för spioneri, men i lägret finns bara en av Suchov betraktad som ”riktig spion”; en moldavier som kommer för sent till en samling. Fångarna tvingas i sin tur vänta ute i kylan en timme extra och därmed blir moldaviern hatad av hela lägret, varefter han får sitta i isoleringscell, det värsta straffet näst efter arkebusering.⁴⁸ Moldavierns öde förblir en gåta i boken.

Ivan Denisovitj och romanen lever nästan helt i nuet – historier från det förflutna och tankar om framtiden framkommer endast vid ett fåtal tillfällen och då hålls tonen saklig, som t.ex. då

45 Ibid (s 69)

46 Ibid (s 127)

47 Johnsson (s 61-62)

48 Ibid (s 88)

medfången Senkas förflutna beskrivs i all korthet: ”Senka Klevsjin var en stillsam rackare. En av hans trumhinnor hade spräckts 1941. Sedan tillfångatogs han, flydde, infångades och spärrades in i Buchenwald. I Buchenwald undgick han döden som genom ett under och nu avtjänade han lugnt sitt straff. Om man förlöper sig, brukade han säga, så går man under.”⁴⁹ Denisovitj spekulerar inte angående framtiden, hans enda reflexion är att samhället kommer vara förändrat om han släpps ut friheten.

4.2 Berättarstilen i *En dag i Ivan Denisovitjs liv*

Bokens stil kan man säga har sina rötter i den socialrealism som användes flitigt i 1920-talets litteratur, d.v.s. innan Stalin och personkultens ingripande förändrade sovjetlitteraturen till dold propaganda, där absolut inget kritiskt fick förekomma, vilket givetvis hämmade författare och konstnärers verk.⁵⁰ *En Dag* innebar enligt litteraturkritikern George Lukács en förnyelse av sovjetlitteraturen: ”Hans framställningssätt som är riktat på Stalin-tidens vardag och dess mänskliga alternativ, visar tvärtom [syftar på en tidigare jämförelse med Diderot som förgrundsgestalt för det borgerliga dramat] på verkligt oplöjd mark i de mänskliga problemen att hävda sig eller misslyckas”.⁵¹ På samma gång hade den inspirerats av 1920-talets socialrealism,⁵² vilken inte är att förväxla med den som Stalin framtvingade. Lukács ansåg även att Solzjenitsyns roman inte var ”symboliskt planerat”,⁵³ högst troligt syftande på de tolkningar som gjorts av verket som en allegori över sovjet. Ändå är det lätt hänt att läsaren tolkar romanen som en symbol för en hel era av förtryck, eftersom beskrivningar, dialoger och Ivan Denisovitjs reflexioner är sparsmakade och berättarperspektivet objektivt. De politiska referenserna är få och Ivans personlighet är inte av den ifrågasättande typen. Han är en okomplicerad person som har funnit sig i sin situation och hans förhoppningar inför framtiden är inte allt för stora, han tänker i första hand på att överleva dagen, vilket han lyckas med: ”Suchov somnade förnöjd. Hur många framgångar hade han inte haft under dagen”.⁵⁴ Lukács analys av den objektiva skildringen är att

49 Ibid. (s 40)

50 Lukács, G. (1970) *Solzjenitsyn* (s 13)

51 Ibid. (19)

52 Ibid. (s 11)

53 Ibid. (s 16)

54 Solzjenitsyn (1991/1962) (s 131)

”Solzjenitsyn medvetet avstår från varje perspektiv”.⁵⁵ Vidare avfärdar han att boken skulle vara naturalistiskt skriven; det är snarare ”Solzjenitsyns medfödda sanningsenlighet”, alltså författarens speciella personlighet, som är anledningen till den snäva skildringen och därmed inte någon medvetet vald socialrealistisk berättarstil.⁵⁶

5.1 *Novyj Mir* och debatten kring *En dag i Ivan Denisovitjs liv*

*Novyj Mir*s främste kritiker, Vladimir Lakshin, tyckte sig ha fått tag på ett mästerverk, när tidningens redaktör Tvardovskij, sommaren 1961, gav honom utkastet till *En dag*.⁵⁷ På *Novyj Mir* visste man självklart hur kontroversiellt verket var, eftersom den skildrade gulag. Det organ som ansvarade över censuren i Sovjet kallades Glavlit och det var ett känt faktum att gulag inte kunde skildras i litteratur då verksamheten som pågick där var en statshemlighet och fortfarande efter Stalins död var diktatorns litterära program det dominerande synsättet på vad som fick skildras litterärt.⁵⁸ Man bestämde sig därför att skicka manuskriptet till Chrustjov – ett godkännande från statsöverhuvudet ansågs vara den smartaste lösningen och det visade sig att man fick rätt, när presidenten gick i god för dem och boken senare kom ut. Chrustjov som redan 1956 tagit avstånd från personkulten kring Stalin såg förmodligen ett publicerande av boken som ett bra tillfälle att stärka sin position i frågan.⁵⁹ Boken fick inledningsvis bra kritik, bl.a. i centralmaktens egna tidningar *Pravda* och *Literaturnaja Gazeta*, vilka senare sällade sig till mängden av Solzjenitsyns otaliga fiender. *Pravdas* första recension av verket jämförde honom ironiskt nog med Tolstoj.⁶⁰

Under den 22:a partikongressen sade Chrustjov skenheligt (han var ju själv inblandad i hungersnöden i Ukraina 1932) att man öppet skulle skildra det ”forna” förtrycket: ”Det är vår plikt att noga och allsidigt utreda fall förknippade med maktmissbrukandet”.⁶¹ Men de negativa rösterna tog snart över i sovjetisk media: Landets kulturelit med författaren Michail Scholochov i

55 Lukács (s 17)

56 Lukács (s 20)

57 Lakshin, V. /1980) *Solzjenitsyn, Tvardovsky and Novy Mir* (s 4)

58 Lukács (s 11)

59 Ericson (s 49)

60 Lakshin (s 5)

61 Björkegren (s 47)

spetsen hävdade att Solzjenitsyn antingen ljög eller var okunnig och man syftade då framför allt på det ryska folkets misströstan gentemot nationens utveckling, vilket karaktärerna i boken utstrålade.⁶² Fler och fler anklagelser uttalades angående sanningshalten i *En dag*; Solzjenitsyn ansågs vara okunnig inom ämnet sovjethistoria och Gulags betydelse för skapandet av nationalstaten. Somliga kritiker menade nämligen att detta system var ett nödvändigt steg för nationen och dess utveckling, vilket kan utläsas ur Björkegren citerande av en rysk litteraturkritiker: ”Lidija Fomenkos finner en bristande balans i skildringen av ”den tidens skapande arbete””⁶³ Med ”den tidens skapande arbete” är det högst troligt att Fomenko syftade på Stalins utnyttjande av Gulagfångarna som realkapital under den sovjetiska industrialiseringsprocessen.

En av de mer prominenta antikommunistkritikerna var den tidigare nämnde författaren och frontmannen för tidskriften *Don*, Michail Sjolochov, senare nobelpristagare i litteratur (1965) för verket *Stilla flyter Don* (en prestation som ledde till att han anklagades för plagiat, av Solzjenitsyn bl.a.).⁶⁴ Poeten och *Novyj Mir*s redaktör Tvardovskij var den som upphöjde Solzjenitsyn till skyarna. Men då *Novyj Mir* försvarade Solzjenitsyn, kritiserades även dem av kultureliten, med Sjolochov i spetsen. Enligt Sjolochov publicerade tidningen kontroversiella, tveksamma verk.⁶⁵ Även om Tvardovskij kom att bli Solzjenitsyns förläggare i hemlandet var relationen mellan de två inte helt felfri. Tvardovskij ville t.ex. använda Solzjenitsyn som ett slags antikommunistisk talesman genom att anmäla honom som delegat i mötet för europeiska författarsammanslutningen COMESCO, 1963, i dåvarande Leningrad. Solzjenitsyn var helt emot detta.⁶⁶ Solzjenitsyn hade tidigt i karriären tagit en mycket restriktiv ställning när det kom till att uttala sig i offentligheten, framför allt då det handlade om väst. Han ansåg risken vara för stor, att han kunde felciteras, försäga sig å tidningens vägar, bli anklagad för landsförräderi o.s.v – klimatet var helt enkelt inte det rätta.⁶⁷

62 Lakshin (s 54)

63 Björkegren (s 55)

64 Ibid. (161)

65 Ibid. (s 58- 60)

66 Ibid. (s 59)

67 Solzjenitsyn (1975) (s 59)

Kontroversen kring författaren tog fart igen när Leninpriset – Sovjets motsvarighet till Nobelpriset – skulle delas ut 1964. Kultureliten ville stryka Solzjenityn från listan av nominerade och lyfte istället fram andra, mer blygsamma författare, vilket resulterade i att priset gick till den i sammanhanget tämligen slätstrukne, ukrainske författaren Oles Gontjar.⁶⁸ Allteftersom Chrustjovs ställning försvagades tilltog alltså kritiken mot Solzjenitsyn. De inledningsvis positiva recensionerna kan visserligen haft sin grund i att de partivänliga medierna *Pravda* och *Literaturnaja Gazeta* tillfälligtvis inte ville göra uppror mot Chrustjov och hans förmånliga ställningstaganden till *En dag*. Lakshin skrev artikeln ”Ivan Denisovitjs vänner och fiender”, där han beskrev debatten som uppstått efter att boken släppts och hur en människas åsikt om boken avgjorde hur hon ställde sig politiskt till staten.⁶⁹ Han fann att det i sovjet fanns tre centrala uppfattningar om verket: majoriteten menade att novellen var lögnaktig; några menade att romanen helt enkelt inte var tillräckligt bra för att anses vara ett mästerverk, men heller inte så dålig att den skulle avfärdas som en bagatell; vissa ansåg den vara ett briljant och avslöjande verk om hemligheterna bakom Gulag, nedskrivna av en man som själv hade erfarit det för skälen skoningslösa lägerlivet.

6.1 Breznev ersätter Chrustjov – en jobbig tid för Solzjenitsyn

I den 20:e partikongressen, 1956, tog Chrustjov avstånd från dyrkandet av Stalin och personkulten som skapats kring honom. I den 22:a partikongressen, 1961, gick presidenten ännu längre och erkände att det ryska folket faktiskt utsatts för ett förtryck och där kom även gulagverksamhetens inverkan på den sovjetiska historien på tal. Hans tid som president möjliggjorde Solzjenitsyns författarskap, trots att det fanns splittringar inom partiet angående Stalin och Sovjets framtid.⁷⁰ Björkegren nämner Chrustjovs stöd till publicerandet av *En dag*, som en av anledningarna till att han avgick; utåt sett sades skälet vara hans dåliga hälsa, men av allt att döma avsattes han p.g.a. det hårda motståndet inom det egna partiet. Dock bör den USA-vänlighet han visade genom att kompromissa under kubakrisen, hans egna tendens att likt Stalin upphöja sig själv och därmed skapa sin egna personkult, hans misslyckande inom

⁶⁸ Ibid. (s 67)

⁶⁹ Lakshin. (s 5)

⁷⁰ Björkegren (s 66)

jordbrukspolitiken, samt anklagelser om att han var korrupt (han avsatte exempelvis dissidenter inom centralmakten) måste anses ha bidragit starkare till att Chrustjov drog sig tillbaka.⁷¹ Hur som helst var hans ställningstaganden under 20:e och 22:a partikongressen mycket gynnsamma för Solzjenitsyn, men detsamma kunde man inte säga om Brezjnevs under 23:e partikongressen. Då klargjorde han bl.a. att de som kritiserade den primära ideologin öppet var regimens motståndare och dessutom lögnare vilka skulle bekämpas.⁷² Han tilläts inte uppträda i media eller tala offentligt och biblioteken tog bort *En Dag* från sina hyllor.⁷³ Man försökte få folk som läst honom att glömma bort och de som inte visste vem han var skulle heller inte få veta. Men i den litterära världen var de som stödde honom många och de uttalade sig också offentligt om boken och hur betydelsefullt det var att den publicerades. Eftersom han indirekt tvingade andra författare att välja sida politiskt, då de uttalade sig om hans verk, hade den kommunistiska sidan av författarkongressen, som var i majoritet, insett att han utgjorde ett hot mot Sovjets kulturella sfär och deras egna anseenden som försvarare av kommunismen. Det speciella med Solzjenitsyn jämfört med de flesta andra författare som någon gång under sin karriär kritiserat staten, var att han till skillnad från dem var konservativ och därmed en farligare fiende till regimen. Flera författare hade skrivit om Gulag men ändå aldrig tagit en så oresonlig ställning mot kommunismen som Solzjenitsyn, trots att även han gick med på att censurera vissa delar av *En dag* för att få den godkänd av förlagen.⁷⁴ Han var som enskild person kontroversiell, därmed ett ständigt irritationsmoment och av hans karaktär att döma skulle han på inga villkor ändra sig. Dessutom hade han blivit en propagandamaskin i väst, vilket möttes med stort förakt i sovjet. Det var därför inte konstigt att han 1969 uteslöts ur författarförbundet i Rjazan, främst p.g.a. att han inte protesterat offentligt mot utsmugglandet av hans romaner *Cancerkliniken*, *Den röda kretsen* och hans pjäs *Segrarnas gästabad*, vilken ansågs vara hans mest kritiska och obetänksamma verk, som Solzjenitsyn själv tagit avstånd ifrån med ursäkten att han var en helt annan typ av människa (syftande på att hans tid som lägerfånge) när han skrev pjäsen.⁷⁵

71 Focus Uppslagsbok (1972) "Chrustjev"

72 Björkegren (s 78-79)

73 Ibid (s 81)

74 Ibid (s 46)

75 Solzjenitsyn (1975) (s 382)

7.1 Nobelpriset 1970

Inte helt oväntat blev det stor uppståndelse när Solzjenitsyn 1970 fick nobelpriset; av hans alster ansågs *En dag*, samt *Cancerkliniken* vara mest bidragande till priset. Han hade i västvärlden blivit den mest uppmärksammade ryska författaren men i sovjet var fiendeligheten gentemot honom starkare än någonsin. I sovjet kritiserade media och intellektuella Nobelkommittén för att ha utnämnt Solzjenitsyn enbart p.g.a. politiska skäl, när man egentligen borde ha riktat sina attacker mot Svenska akademien som alltid har delat ut priset. Solzjenitsyn tilldelades priset med motiveringen ”För den etiska kraft varmed han fullföljt den ryska litteraturens omstridliga traditioner”. Frasen ”etiska kraft” tolkade man i sovjetiska tidningar som att han tilldelades priset för att han samarbetat med västvärlden mot sovjet. Det föll sig som så att Solzjenitsyn nekades utresetillstånd, varför han mottog priset först 1974, då han förvisats från landet och flyttat till Schweiz hos författarkollegan Heinrich Böll, för att så småningom hamna i Vermont, USA.⁷⁶ Härav ställdes prisceremonin in, varpå Svenska Utrikesdepartementet sökte överlämna priset i hemlighet i sovjet, vilket misslyckades eftersom Akademiens förstasekreterare Karl Johan Gierow nekades visum. Solzjenitsyn blev mycket upprörd över att man inte ville hemlighålla ceremonin, då han uppfattade det som ett agerande grundat på politiska skäl.⁷⁷

Tacktalet lästes upp först vid Nobelbanketten 17 December, 1974. Då hade han redan hunnit ifrågasättas av Sveriges vänsterintellektuella för sin antileninism som framkom i verket *Augusti 14*. I *Aftonbladet* (16 oktober, 1970) skrev Karl Vennberg exempelvis att pristagaren såg västerlänningarna som ”vilesegångna” ifråga om deras syn på socialismen; i *Expressen* (26 juni, 1975) anklagade Lars Forsell, liksom Richard Schwartz Solzjenitsyn för att vara reaktionär. De såg honom som en bakåtsträvare som försvarade det gamla repressiva Tsarsamhället.⁷⁸

I egenskap av akademiledamot sade Artur Lundkvist i en intervju med *Aftonbladet* att ”det var ett misstag att ge Solzjenitsyn priset”,⁷⁹ då det bara skulle skapa politiska konflikter. Han var den

76 Applebaum (s 541)

77 Fredriksson, G. (2004) *Alexanders kurir* (s 74-75)

78 Johnsson (s 178)

79 Björkegren (s 162)

enda av de aderton akademiledamöterna som inte lade sin röst på honom. Sådana här uttalanden uppmärksammades av uppenbara skäl i sovjetisk media. Själva talet framfördes inte i sin helhet, utan man valde – med Solzjenitsyns tillstånd – att stryka den sista meningen som i sammanhanget tycktes vara opassande: ”Måtte man vid detta rika bord inte glömma de politiska fångar, som idag hungerstrejkar för sina starkt begränsade rättigheter”.⁸⁰

8.1 Mottagandet av *En Dag i Ivan Denisovitjs liv*, samt synen på Solzjenitsyn i väst

Till att börja med blev Solzjenitsyn den populäraste författaren efter genombrottet i utlandet 1969, då *Cancerkliniken* och *Den första kretsen* smugglades ut ur landet av journalisten Victor Luis, en händelse som gjorde att *En dag* återigen blev aktuell efter år av tystnad sedan den släpptes 1963.⁸¹ I västvärlden såg man *En dag* utifrån ett politiskt perspektiv – det var egentligen omöjligt att läsa boken på annat sätt än som en granskning bakom Sovjetunionens kulisser.⁸² Man ville också avgöra hur Solzjenitsyn ställde sig till västvärlden, politiskt sett. Vems sida stod mannen egentligen på? Även om kritikerna försökte tolka författarens ”moraliska vision”, så missade man till förmån för den propaganda boken faktiskt innebar, den religiösa aspekten, som enligt Ericsson var grundläggande för den djupt troende Solzjenitsyns verk, vilket märks i *En dag*, där baptisten Alsjoska förespråkar guds ord. Detta var något man koncentrerade sig på först senare, när de politiska spänningarna mellan sovjet och väst avtog.

Franklin D. Reeve hyllade romanen som ett av de största litterära verken under 1900-talet. Han uppmanade att se bort från faktumet att det krävdes en president för att få boken publicerad. Boken var inte så mycket ett avslöjande som den var en frågeställning till människans värde, samt en pånyttfödelse av den ryska litteraturen: ”What is a man worth? It answers that man has the power to will his own dignity”.⁸³ Leopold Labez var också en av dem som hyllade novellen och gjorde jämförelser med de storheter som Tolstoj, Dostojevskij och Tjechov, vilka liksom

⁸⁰ Johnsson (s 177)

⁸¹ Ibid (s 128)

⁸² Ericson (s 50)

⁸³ Ibid. (s 52)

Solzjenitsyn skildrat lägerlivet. Bland de mer återhållsamma kritiker tillhörde Kathryn Feuer, som anammade bokens ärlighet, men trots detta inte kunde se dess storhet. På samma linje var Irving Howe som tyckte att boken överskattats i media. Den var enligt honom inte tillräckligt utmanande som ett s.k. antikommunistiskt verk. Howe och Solzjenitsyn skulle senare komma i dispyt efter att författaren, enligt Howe, i *Den första kretsen* uttryckt sitt förakt mot västvärldens antikommunister.⁸⁴ Men denna ådra av Solzjenitsyn kom fram först senare, framför allt då efter att Solzjenitsyn förvisats för andra gången och emigrerade till USA, vilket efterhand innebar en viss stagnation för författaren kreativt och produktivt.

När Solzjenitsyn 1969 uteslöts ur författarförbundet p.g.a. att han inte offentligt protesterat mot att hans romaner *Cancerkliniken* och *Den första kretsen* smugglats ut ur landet till västerländska förläggare, skrevs en protestlista av västerländska författare med underskrifter av bl.a. Truman Capote, John Updike, Kurt Vonnegut, Jean Paul Sartre som tidigare försvarat Stalinismen,⁸⁵ Gunter Grass och Graham Greene.⁸⁶ De två romanerna hyllades emellertid som mästerverk i både Storbritannien och USA, även om somliga såg honom som en överskattad författare utan djup eller litterära kvaliteter.⁸⁷ Robert Garis var exempelvis en av dem som skrev att *Den Första kretsen* låg där den hörde hemma: på bestsellerlistan. Han menade alltså att romanen var ytlig precis som så många andra bestsellers och Solzjenitsyn en medelmåttig författare.

Solzjenitsyns äventyr i USA slutade 1990, då hans förvisning upphörde och han kunde återvända till sitt hemland och ett sönderfallande Sovjet, vilket man får anta att han glädde sig åt.

8.1.2 Kritiken mot Solzjenitsyns politiska ställningstaganden

Med *Augusti 1914*, den första av Solzjenitsyns böcker om ryska revolutionen avslöjade författaren 1971 sin kristna, ryskortodoxa tro och att han var antileninist.⁸⁸ Avslöjandena medförde att han förlorade läsare, främst – trodde han själv – ur den sovjetiska läsarskaran; Lenin

84 Ibid. (s 53)

85 Applebaum

86 Ericson (s 57)

87 Ibid (s 62)

88 Ibid. (s 64)

var i sovjet definitivt populärare än religionen. Verket sänkte också hans anseende bland västerländska recensenter, vilka inte heller hade religionen som favoritämne. Politiska ställningstaganden kom även fortsättningsvis att bli avgörande för synen på Solzjenitsyn i väst. När KGB efter att ha förhört och torterat vännen Elizaveta Voronijanskaja fick tag på utkastet till *Gulagarkipelagen* 1974 hamnade han i exil i USA; p.g.a. hans berömmelse kunde man inte fängsla honom för ”landsförräderi”,⁸⁹ då han kunde framstå som en nationalhjälte. I väst visste man inte hur man skulle ställa sig till att Solzjenitsyn förvisats. Man insåg det taktiska draget av Sovjetunionen att göra sig av med honom samtidigt som det hade uppenbarats sig att han var emot det kapitalistiska systemet. När den första volymen av *Gulagarkipelagen* släpptes 1974 fick den, trots den nya mediabilden av Solzjenitsyn, ett övervägande gott mottagande och blev även en kassasuccé. Men den avfärdades på vissa håll som ett uttjat ämne och argumentet som användes mot författaren i sovjet – att han var enformig och inte hade förmågan att förnya sig – framträdde alltså likt i sovjet senare även i väst.⁹⁰

När Solzjenitsyn förvisats levde han ett kort tag hos författarkollegan Heinrich Böll i Zürich. Det blev genast tal om att bjuda den nu – från Sovjet – fria författaren till vita huset, men både dåvarande presidenten Gerald Ford och Inrikesministern Henry Kissinger motsatte sig detta, den förre med argumentet att en inbjudan var alltför provokativ under ett kallt krig, den senare eftersom han ansåg att Solzjenitsyn endast ville ha publicitet. Detta fick man dock kritik för i upprörda läsarbrev och tidningsartiklar, varpå han 1975 kunde hålla tre tal till amerikanska arbetsrörelsen och kongressen.⁹¹ Mannen hann då med att kritisera både Winston Churchill och Franklin D. Roosevelt för att de inte satt sig upp mot Stalin under 2:a världskriget; talet ledde icke desto mindre till att Solzjenitsyns popularitet sjönk.⁹²

Ett annat problem, framför allt då för USA, var brevet Solzjenitsyn skrev 5:e september 1973 med titeln ”Brev till de sovjetiska ledarna”, vilket översattes först efter Solzjenitsyn utvisats. Däri uppenbarade sig, tolkade man det i media som, hans antikapitalistiska och reaktionära sidor tydligt, varpå flertalet journalister dömde ut honom, medan andra hade mer överseende eller

89 Ibid. (72-73)

90 Ibid. (s 86)

91 Ibid. (s 75)

92 Ibid. (s 95)

förblev oförstående till hur han stod politiskt; vissa journalister menade att Solzjenitsyns reaktionära sidor kunnat uttolkas redan i de tidiga verken, men att man ignorerat detta, eftersom Solzjenitsyn varit för väst en antikommunistisk röst i ett land av kommunister. Författarens syn på väst stod alltså inte för honom själv att förklara, istället tolkade man i media vilken ideologi han tillhörde, även om också detta uppmärksammades, t.ex. kallade journalisten Abraham Brumberg i *New York Times* (11 mars, 1974) medias åsikter om författaren för ”hypocrisy [hyckleri]”.⁹³ Den negativa sidans vanligaste argument kan summeras genom *The Observers* Edward Crankshaw som menade på att författaren var en genuin konservativ som felaktigt beskyllt Marxismen som ideologi (Marxism-leninismen, d.v.s. folklig, fysisk revolution) som orsaken till terrorn i sovjet. Ett av Solzjenitsyns tidigare uttalanden om väst förekom under mötet mellan denne och sovjets författarförbund 22 september 1967. Han försökte där försvara sig mot att hans romaner publicerades utomlands, för att på så vis inte uteslutas ur författarförbundet: ”Jag har inte sett något utland, jag känner det inte, och min livstid räcker inte till för att lära känna det”.⁹⁴ Han uttalade sig ännu en gång 1976, men nu med erfarenhet av landet och under andra premisser – Solzjenitsyns ”antivästliga” hållning hade nämligen blivit vida spridd och nu hade han till skillnad från tidigare möjligheter att uttala sig om annat än förtrycket i sovjet. Han betonade att han inte var en kritiker av västlandet, utan ”dyrkade” det: I am not a critic of the west... [F]or nearly all our lives we worshipped it”.⁹⁵ Däremot kritiserade han dess ”svaghet”: ”I am a critic of the weakness of the west [...] how can one lose one’s spiritual strength, one’s will power, and possessing freedom, not value it, not be willing to make sacrifices”.⁹⁶ Ericsson menar att dessa citat speglar Solzjenitsyns syn på väst: Han ville se att kapitalismen styrde, hellre än kommunismen, men samtidigt blev han enligt honom själv missförstådd p.g.a. sina utmanande och snäva åsikter. Möjligen hade han en alltför naiv bild av västerlandet som något slags ofelbart samhällssystem som gav och gav utan att kräva något tillbaka, vilket kan förklaras med det isolerade liv han levde både i Gulag och som underjordisk författare.

10.1 Attityder till kommunismen i Sverige under 1940-, 50- och 60-talen

93 Ibid. (s 79)

94 Solzjenitsyn (1975) (s 371)

95 Ericsson (s 126)

96 Ibid (s 126)

Det råder ingen tvekan om att kommunismen försvarats i högre mån än nazismen, inte minst i Sverige. Ändå är det uppenbart att denna ideologi bara i Sovjet förorsakat lidande för flera generationer av det etniskt spridda folket. Peter Englund skriver om fenomenet i förordet till Anne Applebaums *Gulag* (2003). Hans förklaring är att, det främst handlade om att likvidera dem av annan ras i de nazistiska koncentrationslägren, medan fångarna i de sovjetiska koncentrationslägren avrättades p.g.a. politiska orsaker och fängslades av ekonomiska.⁹⁷ De etniska minoriteterna i Nazityskland var enligt Englund alltså dömda att gå under, medan folket i sovjet fortfarande hade chansen att överleva, förutsatt att de undvek kritisera regimen eller systemet. Det kommunistiska systemet hade och har alltså fler likheter med västvärlden än det nazistiska. Det stod för jämlikhet vilket inte kan sägas om nazismen; således kunde vissa svenskar identifiera med kommunismen.⁹⁸

Det första kommunistiska partiet i Sverige, Sveriges kommunistiska parti (SKP), bildades redan 1921 då en fraktion bröt sig ut från Socialdemokraterna. Ur detta parti bildades flera nya: ”Höglundskommunisterna” 1924 (slogs samman med Socialdemokraterna 1926) ledda av Zeth Höglund;⁹⁹ Socialistiska partiet (1929-1944) lett av Karl Kilbom; samt 1967, då partiet delades i Kommunistiska förbundet Marxism-Leninisterna (KFML) och Vänsterpartiet (V)¹⁰⁰

Det fanns också medier i Sverige som stödde regimen i Öst. Det handlade om socialisttidningen *Norrskensflamman* och diton *Proletären* som sovjetsympatisörer, samt *Arbetartidningen* och SKP:s partitidning *Ny Dag*. Efter att *Norrskensflamman* visat sitt stöd för Sovjet under finska vinterkriget utsattes redaktionen 1940 för ett brandattentat där fem människor omkom och de inblandade i tidningen pekades i svensk press ut som landsförrädare.¹⁰¹ Det politiska ställningstagandet från socialdemokraterna var att man fullt ut stod på Finlands sida; därav attentatet mot tidningen. Attentatet ska ha planerats av bl.a. *Norbottenskurirens* redaktion, två redaktörer på *Kuriren*, ett antal officerare, samt några lokala förmågor.¹⁰² Den allmänna synen på kommunister i Sverige blev alltså under 40-talet, efter kontroversen med *Norrskensflamman*,

97 Applebaum, *Förord av Peter Englund* (s 15)

98 Applebaum, *Förord av Peter Englund*

99 Schmidt, W. (2002) *Antikommunism och kommunism – under det korta nittonhundratalet* (s 92)

100 http://www.socialistiskapartiet.se/e107_files/downloads/ri-1_kfmls_omvalvning.html

101 Carlsson, S. *Svenska Dagbladet*, 1983-6-16

102 Schmidt, W. (2002) *Antikommunism och kommunism under det korta 1900-talet* (s 175)

mycket negativ och hotbilden som byggdes upp av etablissemanget resulterade bl.a. i att det gjordes upp listor över kommunistiska anhängare. Kända kommunister sades upp från sina jobb, flera anklagades felaktigt för spionage. Dessa fick inte göra värnplikt på regementen utan skickades till särskilda interneringsläger och polisen utförde razzior i lokaler och privatpersoners hem utan vidare resultat.¹⁰³

Sverige slets under 2:a världskriget mellan Sovjet och Tyskland, som båda försökte locka över Sverige till sin sida genom propaganda, men man hade bestämt sig för att inte ta ställning för någon av sidorna. När så Tyskland valde att inleda en gigantisk offensiv mot sovjet under namnet "Operation Barbarossa" ställdes det svenska utrikesdepartement inför ett svårt val – skulle man låta tyskarna passera genom Sverige med destination Sovjet? Eftersom läget var pressat gav Sverige till slut med sig; stadsministern Per-Albin Hansson och utrikesministern Christian Günther gav klartecken till tyskarna att färdas genom landet.¹⁰⁴ Sverige framstod på så vis mer villigt att samarbeta med Tyskland än med Sovjetunionen, även om man helst av allt förhöll sig neutralt till båda länderna. Sovjetunionen var i sin tur förstående mot Sveriges agerande i den pressade situation som de var, tyskarna kunde ju ta sig igenom landet med våld om de blev nekade att marschera genom landet. Den risken kunde man inte ens i Sovjet förvänta sig att svenskarna skulle ta.¹⁰⁵

Men Nazitysklands fall och krigets slut 2 September 1945 innebar en ljusare framtid och ökat självförtroende för kommunisterna i Sverige. Detta trots Stalins upplösande 1943 av kommintern, pakten mellan kommunistiska partier världen över. Beslutet innebar att SKP nu tvingades stå på egna ben och att synen på dem som "ett ryskt parti" kunde förändras med tiden.¹⁰⁶ Hur som helst var SKP nöjda över att ryssarnas Röda armé bevisat sin styrka och besekrat tyskarna på fosterlandsmark.¹⁰⁷ Grundandet av Östtyskland, Deutsch Demokratische Republik (DDR) och Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED) 1949 var lyckligt för de svenska kommunisterna då de efter komminterns upplösning funnit en granne med liknande värderingar,

103 Molin, C. (1982) *Hemmajriget* (S 36)

104 Schmidt (s 176)

105 Berner, Ö. (1985) *Sovjet och Norden* (s 70)

106 Schmidt (s 271)

107 Ibid (s 263)

men det uppbringade också på nytt hotbilden av kommunismen i Sverige.¹⁰⁸ Hotbilden och den följande övervakningen av partimedlemmar och *Ny Dags* och *Arbetartidningens* redaktioner präglade den försämrade ställning SKP fick från 40-talets början fram till början av 50-talet; finansiellt stöd fick dessa tidningar dock från DDR.¹⁰⁹ Det som senare ledde fram till att flera valde att lämna SKP var emellertid det offentliga erkännandet i sovjet av Stalins förtryck under 20:e partikongressen, samtidigt som man tågot in i det reformistiskt socialistiska Ungern. Händelserna splittrade kommunistiska partier världen över.¹¹⁰

den amerikanska regeringen infiltrerats av just ryska spioner, men hans anklagelser visade sig vara felaktiga.¹¹¹ Hotbilden propagerades så småningom vidare till bl.a. Sverige. 1952 utspelade sig två historiska händelser i anknytning till denna rysskräck. Den ena gick under namnet Catalinaaffären. Den 13 juni 1952 sköts två svenska spaningsplan med åtta man i besättning ned över Östersjön av ett sovjetiskt jaktflyg.¹¹² Av de flygplan som skickades till en räddningsaktion sköts ytterligare ett ner. Enligt svenska uppgifter ska spaningsplanen ha befunnit sig på internationellt vatten, medan de sovjetiska hävdade att de befunnit sig på sovjetiskt territorium. I sovjet ville man tysta ned händelsen vilket inte uppskattades i Sverige och sålunda etsades bilden av ”ryssfienden” fast hos svenskarna. Även om man 1954 slöt ett avtal om att tillåta räddningsaktioner av skepp och flygplan i fara, var läget mellan de båda länderna mycket spänt. USA:s ökade inflytande på Sverige och Sovjetunionens inställning till den stora fienden i Väst var ytterligare en anledning till detta.¹¹³ Den andra historiska händelsen var den s.k. Enbomaffären. Fritjof Enbom, Journalist på *Norrskensflamman* och ledare för Enbomligan, dömdes 1952 för grovt spionage å den sovjetiska sidan. Enbom såg kommunismen förfalla och andra spioner bli dömda (exempelvis Hilding Andersson som 1951 fick livstids straffarbete). Han blev deprimerad och avslöjade sig själv för en vän som omedelbart rapporterade honom till myndigheterna.¹¹⁴ Han angav flera av sina s.k. kumpaner och spionhärvan avslöjades (rättegången sammanträffade märkligt nog med nedskjutandet av den svenska DC-3:an). Att en kommunist avslöjades på det här viset var givetvis smärtsamt för SKP och gemene man som

108 Ibid. (s 341-342)

109 Ibid (348)

110 Ibid. (s 368)

111 <http://www.apl.org/history/mccarthy/biography.html>

112 Berner (s 71)

113 Ibid (s 72)

114 <http://www.popularhistoria.se/o.o.i.s?id=43&vid=1213>

trodde på ideologin. Detta var dock inte hela sanningen. Flera av de dömda i Enbomligan ville få sina fall omprövade och rättegångarna gick inte problemfritt framåt. I boken *Kodnamn Mikael: spionaffären, Enbom och kalla kriget* (2008) antyder författaren Tomas Bredsky att Enbom var mytoman och inte skyldig till sådant grovt spionage han påstod sig vara.¹¹⁵ Han fick nämligen mycket uppmärksamhet i media tack vare sina exotiska spionhistorier.

1964 avslutades samarbetet mellan SKP och Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED), då deras tillvägagångssätt att realisera socialismen skilde sig åt.¹¹⁶ I och med detta beslutet ville den nye partiledaren C. H. Hermansson stärka partiets självständighet och förde således Sverige i en ny riktning där SED inte var inblandat. Även om SKP försvagats redan efter Chrustjovs avstaliniseringstal kände sig Hermansson tvingad att påpeka det förtryck som pågick i sovjet för att på så vis ta definitivt avstånd från den ryska varianten av socialism:

Vi kan inte använda oss av en dubbel bokföring. Vi kan inte kämpa för demokratiska fri- och rättigheter, för konstnärerna och författarnas frihet i länderna om vi inte samtidigt anser dessa friheter vara lika nödvändiga i de socialistiska länderna.¹¹⁷

Hermanssons slutliga steg blev att ersätta SKP med Vänsterpartiet kommunisterna (VPK). Skälet med namnet var att tillfredsställa både dem som ville att partiet skulle förbli ett klassiskt arbetarparti, samt dem som ville ha ett vänstersocialistiskt parti.¹¹⁸

I Sverige fick man uppleva de kommunistiska idéerna både på nära håll och utomlands, men kommunisterna hamnade i ständig minoritet i riksdagen och deras ideologi var helt enkelt oförenlig med liberalernas och socialdemokraternas. Att kommunismen ända sedan Ryska revolutionen befästes i Sverige i form av SKP gjorde inte saken bättre. Stalins förtryck och vilja att isolera sovjet var huvudorsaken till de politiska splittringarna som uppstod inom SKP, vilka ju hade Sovjetstaten som ledstjärna för sin ideologi. Den borgerliga och socialdemokratiska inställningen till sovjet medförde att SKP och de kommunistiska tidningarna delvis isolerades. Socialdemokraterna och pressen hade flera anledningar till att skriva ner systemet i sovjet och

115 Salomon, K. "Enbomaffären gav oss de förrädare tiden behövde," Svenska Dagbladet, 3 september, 2008

116 Schmidt (s 369)

117 Ibid. (s 373)

118 Ibid. (s 376)

den svenska kommunismen: båda länderna hade en typ av socialistiskt system, men de hade tagit skilda vägar för att uppnå ett sådant samhälle, som man strävade efter. Socialdemokratin i Sverige hade bildats genom revisionism och allmänna val, medan man i Ryssland lät den fysiska revolutionen visa vägen för att krossa det ryska Tsarsamhället. Den senare, mer drastiska metoden som var kommunismen kunde inte accepteras i Sverige och de svenska kommunisterna tvingades, eller valde själva p.g.a. oenighet att delvis överge tanken om sovjetsystemet som idealt.

11.1 Analys och diskussion

Recensionerna av *En dag*, 1963, trycktes av ett sammanträffande tio år efter Stalins död. Tidigare samma år hade mediaväsendet summerat de tio år som efterföljt diktatorn. De olika artiklarna som behandlade ämnet handlade företrädesvis om Stalin, men journalisterna gav också sin bild av Chrustjov och sovjets framtid.

11.1.2 Svenska tidningar summerar Stalins Sovjetunionen

I *Uppsala Nya Tidning* valde man att trycka sovjetkännaren Edward Crankshaws artikel i engelska *The Observer*. Crankshaw hittade oundvikligt flertalet fel med Chrustjov: visserligen hade presidenten ”ändrat på Lenins doktrin till oigenkännlighet”, men faktum var att han ”fortfarande delvis hyllar leninismen”¹¹⁹ Dessutom ansåg skribenten att Sovjets fredliga hållning gentemot västvärlden enbart uttalades så att man kunde sköta sina interna krigsangelägenheter, samt att klassklyftorna ökat i landet under hans styre. Lazlo Hamori gav ett mer förväntansfullt intryck i *Göteborgs handels- och sjöfartstidning*. Han skrev att Chrustjov med sitt kongresstal inte enbart talade för egen vinnings skull, utan också för folket som fått utstå förtrycket. Å andra sidan hade han, menade Hamori, varken personligheten eller partistödet för att uppnå Stalins Status i sovjet

119 Crankshaw, E ”Tio år efter Stalin,” *Uppsala Nya Tidning*, 6 mars, 1963

och även om han inte var en ny Hitler så var han i alla fall en Mussolini.¹²⁰ Hamori medgav förvisso att Chrustjovs ledarskap innebar öppnare gränser mellan sovjet och västvärlden, till skillnad från den isolering som var under stalineran.¹²¹

Mest optimistisk inför sovjets framtid var Gunnar Bring i *Norrländska Socialdemokraten* (tidigare *Norrskensflamman*) som i ännu högre grad än Hamori framhöll att folket under Chrustjovs styre fått det bättre. Det går att hitta i artikeln en positiv inställning till den socialistiska staten – man framhäver t.ex. Stalins framsteg som gjorde Sovjet till en modern industristat, även om man av naturliga skäl inte undanhöll att utvecklingen skedde under brutala former. Bring hyllade istället Stalins och tidigare Lenins närmaste man Lev Trotskij som varit en av de verkande krafterna under ryska revolutionen och som Bring beskrev det: ”ovärderlig för partiet”.¹²² Det märks också att Bring trodde på sovjet som en ekonomisk världsledande stat: ”Det finns ingen väg tillbaka till Stalin om Sovjet vill förbli en ekonomisk såväl som en militär makt”.¹²³ Brings synsätt kontrasterades emellertid av Sten Carlsson i *SvD*. Han var av den populära åsikten att ett samarbete i allt högre grad måste ske mellan sovjet och Europa, men ett eventuellt samarbete var han pessimistisk till: ”Ingenting tyder dock på att avstaliseringen berett väg för en dylik förändring”.¹²⁴ Angående Chrustjov menade Carlsson att en diktator ersatts med en annan, men att ”en viss mildring inträtt” ifråga om den nya utrikespolitiken. Samma syn på saken, att en diktator ersatts med en annan, hade Brings motsats Christopher Jolin i *Nerikes Allehanda*, vars politiska åsikter senare ledde in mot det högerextremistiska, något som kan skymtas redan i uttalandet från 1963 om Chrustjov: ”säkert är att i stället för den mystiske och blodige röde tsaren [Stalin] sitter en röd diktator [Chrustjov] i Kreml”.¹²⁵ Stalin skymfades givetvis i samtliga artiklar, något annat vore skandal. Exempelvis påpekar Sten Carlsson i *SvD* att Stalin i tävlan med Hitler, är den ”från skilda håll svårast brännmärkta politikern i 1900-talets historia”.¹²⁶

120 Hamori, L. ”Tio år utan Stalin,” *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 5 mars, 1963

121 Ibid

122 Bring, G. ”Stalin och trotskij – och sovjeunionen som var,” *Norrländska Socialdemokraten*, 6 mars, 1963

123 Ibid.

124 Carlsson, S. ”Tio år utan Stalin,” *Svenska Dagbladet*, 5 mars, 1963

125 Jolin, C. ”Före avstaliniseringen: då Stalin ännu låg på lit de parade,” *Nerikes Allehanda*, 1963.

126 Carlsson

Förhållandet till Chrustjov var m.a.o. mer eller mindre försiktigt pessimistiskt, vilket ju även märktes i vissa recensioner av *En Dag*, emedan Stalin var för evigt brännmärkt, liksom hela det sovjetiska systemet. Emellertid var en positiv faktor med regimskiftet att Sovjet i allt högre grad brutit upp med den kinesiska kommunismen, allteftersom konkurrensen tätat mellan de två, då båda ville vara den världsledande kommunistiska staten.¹²⁷ Då den svenska mediabilden av sovjet var mer eller mindre pessimistisk, var det också naturligt att vissa kritiker uppfattade *En Dag* som försiktig eller ”partiloyal”.

11.1.3 Svenska dags- och veckotidningars mottagande av *En dag i Ivan Denisovitjs liv*

Hur bedömde svenska kritiker Solzjenitsyns *En dag*, när den 1963 kom till Sverige? Romanen recenserades i större och mindre tidningar, mer eller mindre kända recensenter gav sitt utlåtande. Recensenterna fokuserade inte bara på hur pass betydande verket var, utan även på den politiska aspekten romanen innebar, vilken ju kom att bli den faktor som undanskymde de andra i Solzjenitsyns verk. Det är svårt, men samtidigt möjligt att dela upp de 17 recensionerna i ”pro-kontra-läger”, men man kan gruppera dem i en grupp som menade att *En dag* inte nådde upp till de höjderna den hissats till på olika håll och en som tyckte romanen var ett mästerverk. Av de mer kritiska recensionerna var dock få rätt igenom negativa och majoriteten eniga om det betydelsefulla i att man äntligen tilläts kritisera det kommunistiska systemet, även om somliga inte såg någon vidare kritik i verket. Det verkade som om en del av den svenska journalistkåren, efter allt de fått höra om boken, förväntat sig en rejäl smutskastning av Stalins sovjet, men sedan inte lyckats bli tillfredsställda med berättelsen i *En dag*. Nämnvärt är att Solzjenitsyn senare kom att bli hårt kritiserad i Sverige liksom i USA, men motsättningarna eskalerade först i samband med komplikationerna som uppstod när han mottog nobelpriset i litteratur och har alltså inga direkta anknytningar till romanen ifråga.

¹²⁷ Hamori, L.; Carlsson, S.; Crankshaw, E.

De liberala, socialdemokratiska eller socialistiska tidningarnas politiska åsikter skiner heller inte tydligt igenom i recensionerna. Fördelningen mellan undersökta tidningar väger över på den liberala sidan, vilket medför att en politisk åsiktsjämförelse är orättvis. I flera recensioner framhåller man Chrustjovs del i romanens publicerande och vissa betraktar detta som något negativt, men detta oberoende av sitt politiska ställningstagande, då de allra flesta tidningar utger sig för att vara politiskt oberoende. Möjligen kan man se en viss tendens i att flera av de liberala tidningarna och även socialdemokratiska *Folkbladet* beskriver Chrustjovs godkännande av romanen som ett strategiskt drag i avstaliniseringsprocessen, medan man i de socialistiska *Ny Dag* och *Ny Tid* inte gör det..

11.2.1 Hur pass kontroversiell?

För att inleda med de, om inte mindre smickrande, så i alla fall mer återhållsamma omdömena: I flera tidningar valde man att jämföra *En dag* med Fjodor Dostojevskijs *Döda huset* (1861) – några för att jämföra romanernas olikheter, några andra för att helt enkelt belysa ett bättre verk i samma genre. Dostojevskij hade liksom Solzjenitsyn grundat romanen på egna erfarenheter i fängelse, samt dömts på tvivelaktiga grunder.¹²⁸ Vidare ansåg flera recensenter att romanen saknade adekvat sovjetkritik: i *Svenska Dagbladet* sammanfattades bokens litterära betydelse med slutorden: ”Solzjenitsyn vet precis var den sociala realismens gränser går, och hans bok är följaktligen intressantare som dokument och symptom än som roman”;¹²⁹ Lars Lönnroth tog i *Stockholmstidningen* en liknande inställning – titeln ”Ett steg på vägen” skvallrar om detta och stärks utav hans reflexioner om att romanen inte är ”sensationell”, då makthavanden själv gått i god för den.

Man glömmer alltså inte Chrustjovs roll, och man glömmer heller inte *Novyj Mir* och Tvardovskijs. De allra flesta recensenter refererar till *Novy Mir* och Tvardovskij i all hast, men några recensenter gav honom ett specifikt och mer detaljerat omnämnande. Exempelvis Sven Delblanc i *Arbetarbladet*, som likt Tvardovskij i förordet till *En dag*, citerade en del av

128 Persson (s 11)

129 Lundgren, C. ”En Vanlig Dag i Lägret,” *Svenska Dagbladet*, 27 Maj, 1963

Chrustjovs tal från 22:a partikongressen.¹³⁰ Citatet handlade om att man med alla medel skulle berätta sanningen om Stalins terror mot det egna folket och Delblanc verkar ha tagit med citatet som ett slags slogan för bokens budskap. I den socialistiska *Ny Tid* gav Torsten Söderling Tvardovkij och hans förord ett hedersomnämmande.¹³¹ Bertil Wagner poängterade likaså i den socialistiska *Ny Dag* att förordet var viktigt för att läsaren skulle förstå vilken historisk milstolpe boken var.¹³² Samma muntra kritik å Tvardovkij's vägnar hittas i *Göteborgs handels- och sjöfartstidning*. En helt annan synpunkt hade Josef Rydén i *Jönköpingsposten*. Han såg förordet som ”patetiskt”, då det partiljalt citerat kärnan i Chrustjovs tal under den 22:a partikongressen: ””En borgen för det fullkomliga och oåterkalleliga som förmörkade det förgångna, ligger dock i att man sannfärdigt och djärvt avslöjar alla dess verkningar””.¹³³ Onekligen kan citatet tyckas vara högtravande och överdrivet; det finns sålunda en poäng i Rydéns skepsis. Ett inte helt annorlunda perspektiv hade *Svenska Dagbladets* Caj Lundgren, som antydde att Tvardovskij talade förbi Solzjenitsyn. Antagligen ville han hellre se att Solzjenitsyn själv skrivit förordet.

Solzjenitsyn fick kritik även på annat håll: I *Eskilstunakuriren* medgav Kurt Petterson att *En dag* hade en ”autentisk miljö”, men fann ändå innehållet, ur en politisk synvinkel, ”tillrättalagt”;¹³⁴ i *Länstidningen Östersund* beskrev Staffan Granberg boken som ”en märklig historia” och ”[...]tillhör det slag av böcker som troligen kommer att citeras mer av historieskrivare och forskare än av sådana som sysslar med litteraturhistoria”,¹³⁵ vilket det, liksom i *Svenska Dagbladets* liknande omdöme, ligger en poäng i; Granberg som stod för citaten var dock, tillsammans med Reidar Nordenberg i *Nya Wermlands-Tidningen*, en av få i skaran av recensenter som använde adjektiv såsom ”otäck och avslöjande”¹³⁶ om berättelsen och framhävde dialogen i boken som rå. Caj Lundgren däremot, skrev i *Svenska Dagbladet* att lägerjargongen var ”med våra [svenskarna] mått mått tämligen oskyldig”¹³⁷ och på samma linje var Josef Rydén i *Jönköpingsposten*. I *Arbetet* skrev Lennart Fröier, tvärtemot Granberg, att boken förenklat de komplexa förhållanden som kan uppstå i ett fångläger: ”Om han

130 Delblanc, S. (2007) *Kritik och essäistik* (s 276)

131 Söderling, T. ”En fångdag i Stalins Sibirien,” *Ny Tid*, 6 juni, 1963

132 Wagner, B. ”Solzjenitsyns roman,” *Ny Dag*, 24 maj, 1963

133 Ryden, J. ”I Sovjetiskt Fångläger,” *Jönköpingsposten* 29 juni, 1963

134 Petterson, K. ”En Dag I Ivan Denisovitjs liv – För eller emot ett system?,” *Eskilstunakuriren*, 15 juni, 1963

135 Granberg, S ”En Dag I Sibirien,” *Länstidningen Östersund*, 15 juni, 1963

136 Nordenberg, R. ”Ett ryskt fångläger,” *Nya Wermlands-tidningen*, 1 juli, 1963

137 Lundgren

[huvudkaraktären] ter sig förenklad, gör han det därför att han saknar de emotionella, de erotiska problem, de ambivalenta tillstånd, de flammor som vi tror är ofrånkomliga i ett fångläger [...].¹³⁸ Den mest utstickande kritiken stod emellertid Bengt-Olov Linder för i norrköpingstidningen *Folkbladet* där novellen fick omdömet ”föga originell och ganska tråkig att läsa”.¹³⁹ Samma kritik hittas i *Västerbottens-kuriren*, där Mats Balgård liksom tidigare nämnda kritiker ansåg att författaren var alltför försiktig i sin sovjetkritik.¹⁴⁰ Linders reflexion om huvudkaraktären Ivan Denisovitj som ”den perfekte kommunisten” är intressant och förmodligen korrekt, eftersom Denisovitj i boken inte uttalar sig negativt om staten. Istället för Solzjenitsyn rekommenderade Linder Illya Ehrenburg och Jevgenij Jevtusjenko som mer sovjetkritiska författare – desamma åsyftades av Lönnroth i *Stockholmstidningen*, som f.ö. hade ungefär samma uppfattning om Ivan Denisovitj i boken som Linder – d.v.s. att han var en lojal sovjetmedborgare.¹⁴¹ Linder fortsatte på samma linje när han med sin utstickande, skarpa ton riktade hård kritik mot *En dag* gällande dess (o)kontroversiella värde: ”författaren har väl anpassat sitt framställningssätt efter sovjetdiktaturens krav. Skickligt gjort!”¹⁴² Visserligen nämndes Ivan Denisovitj kommunistiska karaktär även i positiva recensioner, t.ex. Delblanc, men denne såg detta som ”naturligt”. För visst fanns det kommunister i gulag.¹⁴³

Det är korrekt att Solzjenitsyn inte kunde skriva vad som helst, men man skulle emot Linders uttalande kunna hävda att författarens syfte var, att med en ordinär dag i en simpel mans liv berätta en historia om och från Stalins sovjet; att historiens protagonist Ivan Denisovitj framställs som en lojal kommunist behöver alltså inte vara någonting att haka upp sig på eller kritisera, utan utgör snarare förutsättningarna för den socialrealistiska stilen i boken, vilken enligt många var dess styrka. I *Sydsvenskan* vände man på det argument som framfördes i *Folkbladet*. Där var boken ”gripande, men på ett ironiskt sätt”,¹⁴⁴ och uppenbarligen syftade man på den objektiva skildringen av en i själva verket tragisk historia; sålunda blev romanen ”opetetisk”.¹⁴⁵ Det är alltså möjligt att tolka Solzjenitsyns objektivitet i boken, antingen som feighet, ett resultat av

138 Fröier, L. ”Solzjenitsyn på svenska,” *Arbetet*, 9 juli, 1963

139 Linder, B-O. ”Om Stalins Slavläger och Sanning I Sovjet,” *Folkbladet*, 19 juni, 1963

140 Balgård, M. ”Rapport Från Stalins Straffläger,” *Västerbottens-kuriren*, 8 juni, 1963

141 Lönnroth, L. ”Ett steg på vägen,” *Stockholm-stidningen*, 29 juni, 1963

142 Linder

143 Persson (s 12)

144 Ivarsson, N.I. ”Ivan Drar Sig Fram,” *Sydsvenskan*, 16 mars, 1963

145 Ibid.

kompromissande för att undslippa censur, eller som ett medvetet stilistiskt grepp. I *Arbetaren* tolkade Lennart Frick Solzjenitsyn enligt det senare alternativet – hans styrka låg i ”en lågmäld realism”,¹⁴⁶ vilket medförde, menade Frick, att boken blev konstnärlig och inte någon antikommunistisk propaganda. Frick tolkar också Ivan Denisovitjs arbetsmoral som ”ett stråk av människoglädje” i den annars dystra boken, en helt annan synvinkel alltså, än den i *Folkbladet*, där ju arbetsmoralen bland fångarna tolkades som en typisk kommunistisk företeelse. Fricks åsikter om realismen i boken delas i den svenskspråkiga finlandstidningen *Hufvudstadsbladet*, *Sydsvenskan*, *Ny Tid*, *Nya Wermlandstidningen* och *Eskilstunakuriren*. I den sistnämnda gör Kurt Petterson tolkningen av strafflägret som en allegori över Sovjet (vilket var den vanliga tolkningen av verket, men i de svenska recensionerna sällsynt uppmärksammat)¹⁴⁷ där fångarna är ”de urryska människorna”¹⁴⁸ och därmed de enda goda; denna tolkning, skriver Petterson, innebär att författaren ”närmar sig Dostojevskijs uppfattning om den ryska folksjälens”.¹⁴⁹ Med detta sagt kan man påstå att Petterson sänker lyckades falsifiera det ”stråk av människoglädje” Frick och även Petterson själv tyckte sig se i boken – fångarnas och Ivan Denisovitjs livstro och ovilja att ge upp i boken gör dem snarare till symboler för den goda ryska människan. ”Människoglädjen” är enligt Petterson orealistisk, åtminstone, skriver han, ”främmande för vårt ’osundare’ sätt att se”.¹⁵⁰ Med ”vårt” syftar han givetvis på den västerländske läsaren, som sluppit erfara Gulag och därför inte fullt kan sätta sig in i karaktärernas psyke, vilket visserligen gäller all skönlitteratur, men speciellt då i fallet *En dag*. Detta poängterade också Fröier i *Arbetet*: ”Giltig långt utöver sitt materials gränser handlar denna bok om något en västerlänning inte brukar fundera över, att en människa först och främst vill överleva”.¹⁵¹ Med dessa ord visade Fröier också att hans tolkning av boken inte står i likhet med Pettersons, den om fånglägret som en allegori över Sovjet.

11.2.2 Språkbruket och verkets skönlitterära kvaliteter

Trots att flera hänvisade till *En dag* som språkligt stilbildande inom rysk litteratur, kritiserade bl.a. *Svenska Dagbladet* och *Ny Tid* boken just för dess torftiga berättarspråk, men med

146 Frick, L. ”Rysk fånglägerroman – prisad av Chrustjijov,” *Arbetaren*, 6 juni, 1963

147 Lukács (s 19)

148 Petterson

149 ibid.

150 Ibid.

151 Fröier, L. ”Solzjenitsyn På Svenska,” *Arbetet*, 19 juli, 1963

reservation för att den svenska översättningen inte var perfekt. Josef Rydén i *Jönköpingsposten* skrev emellertid att boken – dels genom dess lediga och korthuggna stil, dels för det råa språket i dialogen – inneburit en ny stil inom den ryska litteraturen,¹⁵² som av tradition haft ett formellt språk. Sven Delblanc var i *Arbetarbladet* inne på samma spår då han hyllade Solzjenitsyns grova språk. Han beskrev det som att ”Solzjenitsyn gjort rent hus med sovjetlitteraturens språkpurism”.¹⁵³ Att fångarna använde kraftuttryck såg Delblanc som realistiskt, och han fick medhåll i *Arbetet*, där Fröier var imponerad över författarens fräckhet att i ett land som Sovjetunionen våga ha med könsord i boken.¹⁵⁴ I *Hufvudstadsbladet* ger Leo Lindeberg en mer utförlig förklaring av Solzjenitsyns stil: ”Solzjenitsyn återupptar i sin roman en gammal rysk stilistisk tradition kallad ”skaz””.¹⁵⁵ ”Skaz” utvecklades i Sovjet under 1920-talet och kännetecknades av att författaren skildrade omgivningen ur en annan persons perspektiv för att dölja budskapet och sålunda undvika censur. Lindeberg översätter begreppet som ”författarmonolog” och liksom Söderling i *Ny Tid* berömmar han dessutom Rolf Berners översättning av boken.¹⁵⁶ Ytterligare en som kommenterar översättningen är Gunnar Nordenstam i *Göteborgs handels- och sjöfartstidning*. Enligt honom har översättaren t.o.m. använt ett grövre språkbruk än originalet.¹⁵⁷ Nils Ivarsson i *Sydsvenskan* var den enda som läst den engelska utgåvan och enligt honom var språket tamt i jämförelse med den ryska versionen.¹⁵⁸

Om Solzjenitsyns verk förnyat den ryska litteraturen eller ej rådde det delade meningar. Som sagt, nämnde flera recensenter Fjodor Dostojevskijs *Döda huset* (1861) och Anton Tjechovs *Ön Sachalin* (1922) som föregångare, men litterärt sett skiljer dessa sig från *En dag*. Det uppmärksammades i *Sydsvenskan*, där *Döda Huset* beskrivs som intellektuellare än *En dag*, då den gestaltar Dostojevkijs egna själsliga lidande; Ivarsson ser *Döda Huset* som en känsligare skildring och tvärtemot *En dag* individualistisk i sin framtoning: ”Ett så exklusivt själstillstånd har Solzjenitsyn inte något intresse för.”¹⁵⁹ Även om böckerna har samma tema är de alltså stilmässigt inte speciellt lika. Detta resonemang tog *Ny Tids* Torsten Söderling ingen hänsyn till.

152 Rydén

153 Delblanc (s 274)

154 Fröier

155 Lindeberg, L. ”I Koncentrationslägret,” *Hufvudstadsbladet*, 11 juni, 1963

156 Ibid.

157 Nordenstam, G. ”En rysk debutant,” *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, juni, 1963

158 Ivarsson

159 Ibid.

Han valde att helt enkelt se *En Dag* som ett genreverk, som slog igenom med Dostojevskij på 1800-talet: ”Däremot är det fel att som baksidesskrivaren till denna fångbok tro att författaren skulle representera en förnyelse av sovjetlitteraturen”.¹⁶⁰ Han ignorerade på detta vis det sensationella värde, det tabubelagda ämne, andra recensenter synliggjort för att påvisa bokens förnyelse av sovjetlitteraturen. Istället berömde Söderling författarens skicklighet, som med sin egen prosa skildrat livet i arbetslägret utan att behöva göra överdrifter.

När man i *Arbetaren* skrev om boken som en del av den ”nya ryska litteraturen”, menar man det sovjetkritiska innehållet i *En dag* och inte Solzjenitsyns speciella stil. Detta verkar också vara den dominerande uppfattningen bland omdömena – att bokens politiska innehåll är mer banbrytande och därför blir naturligt mer uppmärksammat i tidningarna än det rent litterära och stilistiska, ett faktum man trots allt tagit fasta på i ett antal recensioner: Ivarsson som beskriver debutanten Solzjenitsyn som ”en talangfull person och inte någon propagandist”;¹⁶¹ Bertil Wagner i *Ny Dag* såg boken som ett av de största efterrevolutionära verken även i konstnärlig mening;¹⁶² Hit kan även *Hufvudstadsbladet* räknas, som ju refererade till ”skaz” för att beskriva Solzjenitsyns berättande; Enligt Lennart Cervall i *Borlänge Tidning* var dialogen, den sparsmakade skildringen och karaktärernas ”psykologiska upplevelse” bokens styrkor;¹⁶³ *Arbetet* där Fröier skrev att debutanten ”bar drag av en mästare”.¹⁶⁴ Men som Cervall sammanfattar det hela å den mindre imponerade gruppen recensenter: ”Det är inte så mycket själva romanen som sådan som väckt förundran och intresse utan framför allt ämnesvalet”.¹⁶⁵ Exakt detta har Harry Johansson tagit till fasta i *Östersundsposten*, men då i negativ bemärkelse. I stort sett hela artikeln är ett referat av bokens handling, men har ändå poänger som att boken handlar om ett i sovjet tabubelagt ämne och att *En dag* är ”En av de märkligaste ryska romanerna på senare år”,¹⁶⁶ där citatet kanske omedvetet, kanske medvetet berättar om den hårda censuren som varit. Citatet var förmodligen mer förståeligt för 1963 års läsare än för dagens, vi lever till skillnad från dem i en värld där mängder av antikommunistiska verk skrivna i sovjet finns tillgängliga.

160 Söderling, T. ”En fångdag i Stalins Sibirien,” *Ny Tid*, 6 juni, 1963

161 Ibid.

162 Wagner

163 Cervall, L. *Borlänge Tidning*, 18 juli, 1963

164 Fröier

165 Cervall

12.1 Sammanfattning

Allt som allt recenserades Solzjenitsyn i 23 större tidningar i Sverige under 1963. Ska man se till de 17 recensioner som finns med i analysen kan resultatet beskrivas som tio positiva och sju mindre imponerade. Kanhända var de liberala tidningarna mer benägna att kritisera författaren för att vara okontroversiell, med främsta argumentet att regeringschefen själv, diktatorn, faktiskt tillåtit boken. Motargumentet för de som upphöjde boken blev då att Solzjenitsyn skildrat lägermiljön med realism och finess och därmed hindrat boken från att bli ytlig propaganda. Att fängelselägren redan var kända i Sverige när boken släpptes tog mer eller mindre udden ur Solzjenitsyns historia och budskap, åtminstone verkar det som att de mer återhållsamma recensenterna resonerat på det sättet. Recensionerna tydliggör också hur olika man tänkte och tyckte i öst och väst. I Sovjet smutskastades Solzjenitsyns roman allteftersom och kritikerna gjorde sitt yttersta för att författaren skulle framstå som en man som inte visste vad han pratade om. När man sedan såg att Solzjenitsyn fick stöd i Väst pekade man istället ut honom som en ondskefull motståndare som samarbetade med fienden. Hur ironiskt är det då inte att flera svenska recensenter ansåg *En dag* vara feg eller okritisk? Egentligen inte alls, eftersom världssynen i Öst och Väst skilde sig markant. I Sverige har krig inte varit aktuellt på över 200 år – hur ska man då kunna sätta sig in i de orättvisor Solzjenitsyn förtäljde genom sina romaner? Det blir tydligt i recensionerna att vetskapen om denne man för tillfället var liten. Hans konservativa sida – som ju framkom under det tidiga 70-talet i och med *augusti 14* – hade ännu inte framträtt och *En dag* kan mycket väl betraktas som hans mest oskyldiga prosaverk. Kvaliteten av recensenternas informationssökande kring *En dag* och dess författare varierade således, både i pro- och kontralägren, men självfallet hade ingen missat att nämna Chrustjovs roll i det hela. Den negativa sidan valde att tala längre om detta än den positiva och vissa använde det även som argument för att uppmana sina läsare till att nonchalera boken.

Det är inte helt märkligt att de som använde adjektiv som ”feg” och ”partiloyal” om boken också kritiserade dess stil och språk, men detta hör ju ihop – ett verk med snygg förpackning, men utan

166 Johansson, H. "En dag i Stalins straffläger," *Östersundsposten*, 14 juni, 1963

innehåll är inget sant konstverk och så måste dessa journalister resonerat när de avfärdade både form och innehåll. Vissa valde dock att kalla boken "ett dokument" över Sovjets historia och betraktade på så vis inte *En dag* som skönlitteratur i ordets rätta bemärkelse. Kanske såg de den som "ett steg på vägen" mot ett offentligt och totalt avslöjande av sovjetkommunismens sanna natur. Att säga att de som var kunniga inom den äldre ryska litteraturen uppskattade den är felaktigt, eftersom några jämförde *En dag* med äldre verk för att belysa dess litterära styrka, medan andra gjorde samma sak för att peka på svagheter

Källor

- Applebaum, A. (2003) *Gulag – De sovjetiska lägrens historia*. Stockholm: Norstedts
- Berner, H. (1980) *Sovjet och Norden*. Stockholm: BonnierFakta
- Delblanc, S. (2007) *Kritik och essäistik*. Stockholm: Symposion
- Björkegren, H. (1971) *Solzjenitsyn – Biografi och dokument*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Ericsson, E. E. (1993) *Solzjenitsyn and the modern world*. Regnery Gateway: Washington
- Fredriksson, G. (2004) *Alexanders kurir*. Stockholm: Carlsson
- Johnsson, M. (1985) *Alexander Solzjenitsyn mellan Öst och Väst*. Stockholm: Timbro
- Lakshin, V. (1980) *Solzhenitsyn, Tvardovsky, and Novy Mir*. Cambridge (Massachusetts): The MIT Press
- Lukács, G. (1970) *Solzjenitsyn*. Stockholm: Rabén och Sjögren
- Molin, C.
- Persson, G. (2005) *Gulag*. Stockholm: SNS
- Schmidt, W. (2002) *Antikommunism och kommunism – under det korta nittonhundratalet*. Lund: Nordic Academic Press.
- Solzjenitsyn, A. (1991/1963) *En dag i Ivan Denisovitjs liv*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Solzjenitsyn, A. (1975) *En kalv med eken stångades*. Stockholm Wahlström & Widstrand
- Solzjenitsyn, A. (1974) *GULAG-arkipelagen. D. 1, Fängelseindustrin : 1918-1956 : ett försök till konstnärlig studie*. Stockholm: Wahlström och Widstrand
- Solzjenitsyn, A. (1974) *GULAG-arkipelagen. D. 2, Evig rörelse : 1918-1956 : ett försök till konstnärlig studie* Stockholm: Wahlström och Widstrand
- Focus Uppslagsbok (1972) Stockholm: Almqvist & Wiksell

Tidningsartiklar

- Carlsson, S. "Sammanställning av kommunismen i Sverige," *Svenska Dagbladet*, 16 juni 1983
- Salomon, K. "Enbomaffären gav oss de förrädare tiden behövde," *Svenska Dagbladet*, 3 september, 2008
- Lundgren, C. "En vanlig dag i lägret," *Svenska Dagbladet*, 27 maj, 1963
- Söderling, T. "En fångdag i Stalins Sibirien" *Ny Tid*

Wagner, B. "Solzjenitsyns roman," *Ny Dag*, 24 maj, 1963

Rydén, J. "I sovjetiskt fångläger," *Jönköpingsposten*, 29 juni, 1963

Petterson, K. "En dag i Ivan Denisovitjs liv – för eller emot ett system," *Eskilstunakuriren*, 15 juni, 1963

Granberg, S. "En dag i Sibirien," *Länstidningen Östersund*, 15 juni, 1963

Nordenberg, R. "Ett ryskt fångläger," *Nya Wermlandstidningen*, 1 juli, 1963.

Fröier, L. "Solzjenitsyn på svenska," *Arbetet*, 9 juli, 1963.

Linder, B-O. "Om Stalins slavläger och sanning i Sovjet," *Folkbladet*, 10 juni, 1963.

Balgård, M. "Rapport från Stalins straffläger," *Västerbottenskuriren*, 8 juni, 1963.

Lönnroth, L. "Ett steg på vägen," *Stockholmstidningen*, 29 juni, 1963.

Frick, L.. "Rysk fånglägerroman – prisad av Chrustjtjov," *Arbetaren*, 6 juni, 1963.

Ivarsson, N-I. "Ivan drar sig fram," *Sydsvenskan*, 16 mars, 1963.

Lindeberg, L. "I koncentrationslägret," *Hufvudstadsbladet*, 11 juni, 1963.

Cervall, L. (signatur), *Borlänge Tidning*, 18 juli, 1963.

Johansson, H. "En dag i Stalins straffläger," *Östersundsposten*, 14: juni, 1963

Carlsson, S. "Tio år utan Stalin," *Svenska Dagbladet*, 5 mars, 1963

Jolin, C. "Före avstaliniseringen: då Stalin ännu låg på lit de parade," *Nerikes Allehanda*, 1963

Crankshaw E. "Tio år efter Stalin," *Upsala Nya Tidning*, 6 mars, 1963

Hamori, L. "Tio år utan Stalin," *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 5 mars, 1963

Bring, G. "Stalin och Trotskij – och Sovjetunionen som var," *Norrländska Socialdemokraten*, 6 mars, 1963

Elektroniska källor

http://www.socialistiskapartiet.se/e107_files/downloads/ri-1_kfmls_omvalvning.html

(Om Kommunistiska Förbundet Marxist-Leninsterna)

<http://www.apl.org/history/mccarthy/biography.html> (Om Joseph MacCarthy)

Nobel Lectures, Literature 1968-1980, Editor-in-Charge Tore Frängsmyr, Editor Sture Allén

World Scientific Publishing Co., Singapore, 1993

(http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1970/solzhenitsyn-autobio.html) (En kortfattad självbiografi av Alexander Solzjenitsyn)

<http://www.popularhistoria.se/o.o.i.s?id=43&vid=1213> (Om Enbomaffären)

<http://www.state.gov/r/pa/ho/time/cwr/82210.htm> (Om Harry S. Truman)

